

શ્રી.૮-

વ્યાકરણુ

શ્રી કચ્છી કાકીય.

(શ્રી ગુજરાતી ભાષાની સમજાવણી હત.)
 સે. રા. રા. વિહારજી માર્ક કૅશવજીભાઈ દવે, શ્રી
 કચ્છ પ્રાંતના એન્જયુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ
 વિગેરેને પસંદ કરાવીને પ્રસિદ્ધ કરનાર,
 ડક્ટર નારાયણજી તુલસીદાસ જ્ઞેષ્ઠનપોત્રા.

શ્રી વિવાહ દર્પણ આદિ ગ્રંથોના પ્રકાશક.

શ્રી કચ્છ—ભુજનગરવાળા.

આવૃત્તિ પહેલી—

પ્રત ૧૦૦૦

વિક્રમ સંવત ૧૯૭૮ સને ૧૯૨૨.

નોંધાવર રૂ. ૧-૦-૦

(કચ્છી કોરી ૨) જે)

૮૨૨૭

गूजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

[गुजराती कॉपीराइट विभाग]

अनुक्रमांक ८८८-९ वर्गीक

पुस्तकनुं नाम ३२६७ माध्यामी ज्ञान

विषय ज्ञ-०३६

ॐ

श्री कृष्ण भाषानी लिपि

अने

व्याकरणुं पुस्तक १ बुं.

श्री कृष्ण काहीयो साथे.

(श्री गुजराती भाषानी समजुती सहित.)

शे. रा. रा. विठललभाई केशवलभाई द्वये, श्री
कृष्ण प्रांतना अण्युक्शनल धंसपेकर साहेब

विगेरेन पसंद करावीने प्रसिद्ध करनार,

डकर नारायणु तुलसीदास जेठनपोत्रा.

श्री विवाह दर्पणु आदि ग्रंथोना प्रकाशक.

श्री कृष्ण—सुजनगरवाला.

आवृत्ति पडेवी—

प्रत १०००

विक्रम संवत् १९७८ सने १९२२.

नोछावर ३. १-०-०

(कृष्ण डोरी २) ये)

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૮૮૮

મે- ૦૨૬

આ પુસ્તક સને ૧૯૬૭ ના એક્ટ ૨૫ મુજબ રજીસ્ટર કરાવી
કર્તાએ સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે. માટે કોઈએ છાપવું છપાવવું નહીં.
જો કોઈએ છાપવું છપાવવું નહીં.

અર્પણપત્રિકા.

નરમ પૂજ્ય પાવની શ્રી મહા સરસ્વતિ દેવી આપની પરમકૃપાથી
જે શૈષ્ઠ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું એ આધારથી આ કિંકરે આપની
પવિત્ર છાયાનો વર્ણન આલેખ્યો છે. તે માત્ર આપની
જ કૃપાનુસાર થયું છે. આ કાર્ય મહાન્ તેમજ
શ્રેષ્ઠ હોતાં તેના આદ્ય સંપાદક આપ શ્રીજી
હો, જેથી આપના પવિત્ર ચર્ચારિ-
વિદોમાં આ લઘુ ગ્રંથ સાદર
પૂર્વક અર્પણ કરું છું. તે
સ્વીકારી કિંકરપર
હમેશાં કૃપા
દરજાવશી.

હું છું આપનો હાસ.

નારાયણ.

પ્રસ્તાવના.

આજ લગણુ શ્રી કચ્છી ભાષા માત્ર બોલવાનીજ હતી, અને જેથી તે અઘાપિ લગી લિપિ વિનાની ભાષા કહેવાય છે. વળી; અંગ્રેજીમાં Dialect “ડાએલેક્ટ” બોલાતી ભાષા કહેવાય છે. પણ હવે શ્રી સરસ્વતી દેવીની સંપૂર્ણ કૃપા થવાથી હું પ્રાર્થવને શ્રી ભગવાને શ્રામહ ભગવદ્ગીતાજીમાં અઘાય માં પોતાનું સ્વરૂપ કહેલું છે. અને તેમાંથી સંસ્કૃત, ગુજરાતી આદિ લિપિઓ પણ હું માંથીજ ઉત્પન્ન થયેલી છે. તેવીજ રીતે આપણી માતૃભાષા (શ્રી કચ્છી) કે જે એક માહારાજના મેહેલમાં, ગરીબના ઝુપડાંમાં અને જ્યાં જ્યાં મારા સ્વદેશી મંથુઓ અનેક વિદેશોમાં વસેલા છે, ત્યાં ત્યાં ધણાજ પ્રેમથી પોતાના ઘરમાં અને સ્વદેશી મિત્રો સાથે બોલાય છે, તેની લિપિ પણ હું માંથીજ પ્રસિદ્ધ થઈ છે. અને તે વિદાનોએ પસંદ કરી છે.

વળી, આ શ્રી કચ્છી ભાષામાં શું હ્રસ્વ અને ઉચ્ચ પ્રકારનું સાહિત્ય સમાજેલું છે ? એ વિષે વિદાનો સારી રીતે જાણે છે. અને જેથી ગુજરાતી લિપિમાં અમુક છુટક છુટક ગ્રંથો છપાએલા છે. પણ ગુજરાતી લિપિમાં એ ભાષાના સંપૂર્ણ અક્ષરો ન હોવાથી બરાબર હ્રસ્વ સમજી શકાય તેમ નથી. જેમકે;— ‘મગ’ ને કચ્છીમાં ‘મુંગ’ કહે છે. એ ઉચ્ચારને મળતો અક્ષર (ઙ) છે. (જ) ને કચ્છીમાં ‘વિંગા’ કહે છે. કચ્છી ઉચ્ચાર ગુજરાતી ‘ગા’ અક્ષરને મળતો આવે છે. પણ બરાબર તે ને તે ઉચ્ચાર નથી. ગુજરાતીમાં જે દંત-સ્થાની ત્રીજો અક્ષર (દ) છે. તેનો ઉચ્ચાર કચ્છીમાં છેજ નહિં.

તે સ્થાને કોઈવાર કચ્છીમાં 'ડ' આવે છે. ને કોઈ વાર 'ધ' આવે છે. જેમકે;—ગુજરાતીમાં 'દુઃખ' ને બદલે કચ્છીમાં 'ડુખ' કહેવાય છે. 'મદદ' ને બદલે 'મધધ' વપરાય છે." વળી, ગાય= 'ગૌ' લખે છે. એ બિલકુલ ઉચ્ચાર મળતોજ નથી. વિગેરે ઉચ્ચારો ખોલવાના ગુજરાતી લિપિમાં નથી જેથી તેમાં રહેલું હંસ્થ પણ ખરાબર સમજી શકાયજ નહિં, એ પણ દેખીતુંજ છે. વળી; વિદ્વાનોની એવી માન્યતા છે કે;—"શ્રી કચ્છી ભાષા ખોલનારાઓનું આગમન આ ધલાકામાં ઉત્તર હિન્દુસ્તાન—તેમાં પણ ખાસ કરીને પંજાબ તરફથી થયેલું છે. લુહાણાઓનું અસલ વતન લાહોર છે, એ જાણીતી વાત છે. કચ્છી ભાષા સિંધી, ફારસી, તેમજ સંસ્કૃતનું મિશ્રણ છે. અને પંજાબી ખોલી પણ લગભગ તેવીજ રીતે બનેલી છે." અને ગુજરાતી વિગેરે ભાષાના શબ્દો પણ તેમાં સેળમેળ થયેલા છે. પણ મુખ્યત્વે પંજાબી અને સિંધી ભાષાના શબ્દો વધારે મળતા આવે છે. અને એ બંને ભાષાને સંપૂર્ણ લિપિ પણ છે. અને તેથી તેમાં અનેક તરેહના ધર્મ પુસ્તકો ગીતાજી વિગેરે અને ખીજાં સાહિત્યના ઉત્તમ ગ્રંથો છપાયેલા છે. એ વિષે આ સેવકે સેજ જરા અવલોકન પણ કરેલાં છે. જેથી લાંબી મુદ્દતથી મારી માતૃભાષાની લિપિ થવા વિષે શ્રી સરસ્વતી દેવીને પ્રાર્થના ચાલુજ કરતો હતો. જેથી માતૃ-શ્રીજીએ કૃપા કરીને મને હું પ્રભુવમાં શ્રી કચ્છી લિપિનાં દર્શન કરાવ્યાં, કે જે મેં આ લઘુ પુસ્તકમાં શરૂઆતમાંજ ગુજરાતીમાં સમજૂતી સાથે સ્વરો, વ્યંજનો અને જેડાક્ષરો વિગેરે બતાવેલા છે. અને ભાષાનું મૂળ વ્યાકરણની પણ ખાસ જરૂરજ હોવાથી, તે પણ લખીને વિદ્વાનોને પસંદ કરાવીને, આ લઘુ પુસ્તકનું નામ "શ્રીકચ્છી

ભાષાની લિપિ અને વ્યાકરણ” નું પુસ્તક ૧ પેહેલું.” ત્રણ પ્રકરણોમાં શ્રીગુજરાતી ભાષાની સમજૂતી સાથે પ્રસિદ્ધ કરીને સેવામાં રોજન કરીધું.

આજે વીસમી સદીમાં બધીએ ભાષાના સાહિત્યે પ્રસિદ્ધ થ-
એલાં છે, અને યતાં જાય છે, તો પછી આપણી શ્રીકચ્છી ભાષાને
લિપિ થવાથી જે લખવા તથા વાંચવામાં ધણીજ સહેલી અને
બેલવામાં ભાષા ધણીજ મીઠી છે;—કે જે માણસોએ શ્રી કચ્છીમાં
જુદા જુદા રાગોમાં રસીક કાશીયો સાંબળેલી હશે તેમને સંપૂર્ણ
અનુભવ હશેજ. વળી આ લઘુ પુસ્તકથી અનેક જાતના ઉત્તમ ગ્રંથો
લખવાને સાધનરૂપ થશે. અને અથાગ અધારામાં પડેલું સાહિત્ય
વિદ્વાનો તરફથી એ લિપિમાં સમજૂતી સાથે ધમ્મર કૃપાથી છપાવને
બાહાર પડે એવી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

વળી, કચ્છી કે ગુજરાતી પ્રજાના બાળકોને ગુજરાતી વ્યાકરણ
સ્કૂલોમાં ફરજિયાત શીખવવુંજ પડે છે, તેટલા માટે બધી સ્કૂલોમાં
ઉપયોગી થાય એવા હેતુથી શ્રી કચ્છી વ્યાકરણને ગુજરાતી વ્યાકર-
ણની સમજૂતી સાથે છપાવવામાં આવેલ છે. કે જેથી બંને ભાષાનું
સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવાને બધાએને ઉપયોગી થઈ પડે, એવા હેતુથી
પ્રથમ લિપિ, પછી વ્યાકરણ અને છેલ્લે રસિક કાશીયો છપાવેલ છે.

વળી, જેમ ખીજમાંથી વૃક્ષ થાય છે, તેમ આ લઘુ પુસ્તક
સંપૂર્ણ વિચારનારને અતિ ઉપયોગી થઈ પડશે. એવી આશા છે.

આ પુસ્તકમાં લિપિ અને વ્યાકરણ સંપૂર્ણ લખાયા પછી
નામદાર મે. રા. રા. વિઠ્ઠલજીભાઈ કેશવજીભાઈ દવે, શ્રી કચ્છ
ગ્રાંતના એન્ડ્રુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહિબ અને ખીજ વિદ્વાનોએ તપા-
સીને યોગ્ય સંચનાઓ આપી છે, અને યોતાના અભિપ્રાયો નિખા-

હસ મનથી લખી આપેલા છે; તે આ ગ્રંથમાં શરૂઆતમાં હાવેલા છે, એ વાંચવાથી સર્વ હકીકત નિખાહમાં આવશે.

છેલ્લે મારી નમ્ર વિનતી એ છે કે:-આ ગ્રંથ હપાવવા વિષે શ્રીમન્ કચ્છાધિપતિ માહારાજાધરાજ મિરઝાં માહારાજો-શ્રી હ મેંગારજી સવાઈ બાહાદૂર જી. સી. એસ. આઈ., જી. સી. આઈ. ઇ. તરફથી અને ખીજા જેઓ સદ્ગૃહસ્થોએ યોગ્ય મદદ કરી છે, તેઓ સાહેબોનો અંતકરણપૂર્વક આભાર માનું છું.

વળી, પ્રત્યેક કાર્યને અગે ખુદિદોષ અને દષ્ટિદોષ તો લાગેલાં હોય છે. તેમ; આ ગ્રંથમાં પણ તેવા દોષો દષ્ટિગોચર થાય; તો માણસ માત્ર જુલને પાત્ર છે. એ નિયમ પ્રમાણે તેમાં કાંઈ દોષ જોવામાં આવે તો મને ક્ષમા કરશો. કેમકે;-સજ્જન પુરૂષો નીરક્ષીર ન્યાયને અનુસરીને તે સંબંધે ક્ષમા કરે છે, અને કરેલા ગ્રમને ન્યાય આપે છે. જેથી હું પણ એવી આશા રાખું છું.

વળી, એ વિષે કોઈ સદ્ગૃહસ્થો તરફથી યોગ્ય સૂચના લખી મોકલાવવામાં આવશે તો ખીજા અસવૃતિમાં યોગ્ય સુધારા વધારા સાથે ઇશ્વર કૃપાથી આભાર સાથે હપાવવામાં આવશે. ઠઠ શાન્તિ: શાન્તિ:

શ્રી કચ્છ-જીજ નગર.

હી. કૃપાકાંક્ષી સેવક,

ઠક્કર નારાયણજી તુલસીદાસ જ્ઞેખનપોત્રા.

શ્રી વિવાહદર્પણ આદિ ગ્રંથોના પ્રકાશક.

સર્ટિફિકેટ.

બાધ નારાયણજી તુલસીદાસ જ્ઞેષ્ઠપોત્રા એમણે કચ્છી ભાષાનું વ્યાકરણ કચ્છી અને ગુજરાતી બન્ને ભાષાઓમાં તેમાર કયું છે તે હું વાંચી ગયો છું. કચ્છ દેશ તથા તેની ભાષાનું અભિમાન ધરાવનાર સઘળા વર્ગના મનુષ્યો તરફથી આ પુસ્તક આશ્રમને પાત્ર છે એમ માફ માનવું છે. “ઝ” અક્ષરના વિભાગો કરી તેને જુદી જુદી રીતે જોઠવી તેમાંથી તેમણે કચ્છી ભાષા માટે એક નવીનજ લિપિની યોજના કરી છે તે ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવી છે; આ લિપિને કચ્છી પ્રજા તરફથી કેવો આવકાર મળે છે તે જ્ઞેવાનું છે. સામાન્ય રીતે એ લિપિનો સ્વીકાર થશે તો પછી કચ્છી ભાષાનું સાહિત્ય એ લિપિમાં છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવાનું બની શકશે અને એમ થતાં કચ્છી ભાષાની ખાસ લિપિ પણ છે એમ જન સમૂહના સમજવામાં આવતાં એ ભાષાનું ગૌરવ કેટલેક અંશે વધવા પામે એ પણ બની શકે તેવું છે.

મામસર વદ ૧૦ બુધવાર સં. ૧૯૭૬.

(સહી) વિઠલજી કેશવજી દવે,

એનયુ. ઇન્સ્પેક્ટર, કચ્છ.

રા. ભાઈ નારાયણજી તુલસીદાસ જ્યેષ્ઠપોત્રા. તમારૂં બનાવેલું
 ક્ષી બાષાનું વ્યાકરણ મેં વાંચ્યું. તેમાં જે જે વ્યાકરણ દોષ મારા
 જેવામાં આવ્યો તે સુધારી આપ્યો છે. ઠક પરથી તમે જે ક્ષી
 અક્ષરો ઉપજવી કાઢેલા છે. તે લખવામાં ચાલી શકે તેવા છે. તેને
 માટે ક્ષી અને ગુજરાતી કોપીઓ બનાવવી જોઈએ કે જેથી
 તમે તે અક્ષરોપર સારી રીતે વળી શકે. હમણા સુધી ક્ષી બાષા
 માત્ર ભોલવાનીજ હતી પણ તે લખી શકતી નહોતી કેમકે તેમાં
 માવતા કેટલાક ઉચ્ચારોની સંજ્ઞાના અક્ષર ગુજરાતીમાં નહતા.
 પ્રમાણ પ્રયત્નથી હવે તેવા અક્ષરો પણ ગોઠવાયા છે, તો હવે ક્ષી
 બાષા લખવામાં હરકત આવશે નહિ. તમારો પ્રયાસ તમને સફળ
 કર્યો. ક્ષી બાષામાં પુસ્તકો લખાયાથી તેમાં જે જે સાહિત્ય છે
 તે પણ તે દ્વારા બહાર આવી શકશે. માટે આ પુસ્તકને આશ્રય
 આપવામાં ક્ષી પ્રહર્યો અવશ્ય મદદ કરશે એ પ્રાર્થના છે.

મિતિ માગસર સુદ ૭ શનિ સં. ૧૯૭૬.

(સહી) મુગટરાએ ભવાનીશંકર,
 ડે. એ. ઇન્સ્પેક્ટર ક્ષી.

અભિપ્રાયો:—રા. રા. શ્રી દરબારી પ્રેસના મેનેજર અને અગ્રેજી
 હાઈસ્કૂલના પર્સિયન ટીચર સાહેબ તરફથી:—

શ્રી ક્ષી જીવના રહેવાસી ઠા. નારાયણજી તુલસીદાસ જ્યેષ્ઠ-
 પોત્રા આજ લાંબા સમયથી મારા સહવાસમાં છે તેઓ શાંતકમુદિ-
 વાળા, બહુશ્રુત અને સાહિત્યના પ્રેમી છે. હાલ તેમણે ક્ષી લિપિ
 ઉપજવી છે તેનું મૂળ ૐ દે તેમાંથી બધા અક્ષરો કાઢાયા છે. અ-

ક્ષરની આ રચનામાં તેમનો યુક્તિ વિકાસ સ્પષ્ટ છે. કચ્છી સાહિત્ય તેની લિપિ ન હોવાથી અધારામાં છે તે તેની લિપિ થવાથી ઉન્નતીક તથા પ્રસિદ્ધિમાં આવશે અને પ્રસ્તુત ઠકરનો આ શ્રમ સૌને લાભ-દાયક થશે એવી આશા છે.

કચ્છ જુન-તા. ૧૨-૧૦-૧૯

(સહી) મહેતા કચરા મંગળજી.

અભિપ્રાય—બી.બી.

૨૯ ઠા. નારાયણજી તુલસીદાસ જ્યેષ્ઠનોત્રા કચ્છી ભાષામાં સાઈ સાહિત્ય છે પણ તેની લિપિ ન હોવાથી તે અધારામાં છે તે પ્રસિદ્ધિમાં આવવા તમેએ કચ્છી ભાષાના અક્ષરો આમાંથી ઉપજાવી કચ્છી લિપિ તૈયાર કરી છે અને તે શુદ્ધ લખવા વાંચવાનું સાધન તમેએ આ વ્યાકરણ રચી પુરૂં પાડ્યું છે. તમારો આ પ્રયત્ન સ્તુતિ પાત્ર અને સર્જન થાય એવી આશા રાખું છું. આ વ્યાકરણ મેં વાંચ્યું છે.

કચ્છ જુન માગસર સુદ ૭ શનીવાર સં. ૧૯૭૬

(સહી) મહેતા કચરા મંગળજી.

અભિપ્રાય—

બી. ઠા. નારાયણજી તુલસીદાસ જ્યેષ્ઠનોત્રા જેઓને કચ્છી વર્ણો થવા પરીચય હોતાં સારી રીતે જાણ્યું તેમને ઠરેક વિદ્યા વિષમના અર્થો લખવા સપ્રેમ ધણોજ સોખ છે જેથી તેમણે ત્રણેક અર્થો જાણવી બહાર પાડેલા છે. હાલે શ્રી કચ્છી ભાષાની લિપિ લખી અક્ષર

(પ્રણવ) માં અતી શ્રમ વેઠી મેળવી આપી છે તેથી મને તમામ સંતોષ થયો છે. તેઓ શ્રી કચ્છી ભાષાનું વ્યાકરણ લખી તૈયાર કરવા પરીશ્રમ કરે છે તેમણે આ કચ્છી ભાષાની ઉન્નતીમાં સારી સેવા બજાવી છે એવા ઉત્સાહી ઉપયોગી ખંતવાળાને ધન્યવાદ ધટે છે.

તા. ૮-૧૦-૧૯. આશ્વીન શુદ્ધિ ૧૪ પુષ્ક સં. ૧૯૫૬

(સહી) ધારોટ હમીરદાન પચાણજી.

દરબારી વજબાષા પાઠશાળાના ઈ. શિક્ષક.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	ક્રમ.
અથ શ્રી મંગળાચરણ.	૧
શ્રી કચ્છી લિપિની ઉત્પત્તિ વિષે.	૨
શ્રી કચ્છી, ગુજરાતી (પ્રસોકમાં) અક્ષરો, અંકો સમજાવતી સાથે.	૩
બાપા.	૫
વ્યાખ્યા.	૧૦
વ્યાકરણના ચાર ભાગ.	૧૧
અખર=અક્ષર.	૧૨
સખધ=શબ્દ.	૧૩
વાચક=વાક્ય.	૧૪
અખર વિચાર=અક્ષર વિચાર.... ..	૧૫
સખધ વિચાર=શબ્દ વિચાર.	૧૬
વાચક વિચાર=વાક્ય વિચાર.	૧૭
અખરેન્ન બ ભાગ=અક્ષરોના બે ભાગ.	૧૮
મૂરઅખર=મૂળાક્ષરો.	૧૯
સ્વર ધતરે કુરો ?=સ્વર એટલે શું ?	૨૦
વ્યંજન ધતરે કુરો ?=વ્યંજન એટલે શું ?... ..	૨૧
સ્વર.	૨૨
વ્યંજન.	૨૩
અખરેન્ન ઠેકાણા=અક્ષરોના સ્થાન.	૨૪

शब्द विचार.

समधन्य भाग=शब्दना भाग. ...	...	...	२५
नां=नाम. ...	...	...	२६
प्राणीनां नाम. ...	...	...	२७
पदार्थनां नाम. ...	...	...	२८
रंगनां नाम. ...	...	...	२९
वनरपतिनां नाम. ...	...	...	३०
कुहरती स्त्रीणां नाम. ...	...	...	३१
धान्यनां नाम. ...	...	...	३२
इणमेवानां नाम. ...	...	...	३३
कंदमूलां नाम. ...	...	...	३४
पीठं शाकनां नाम. ...	...	...	३५
मसाक्षानां नाम. ...	...	...	३६
लुगडां नाम. ...	...	...	३७
शरीरना अवयवोनां नाम. ...	...	...	३८
कुटुंबीयानां नाम. ...	...	...	३९
रसोष्णनां नाम. ...	...	...	४०
मिहाधनां नाम. ...	...	...	४१
आर भासना नाम. ...	...	...	४२
सात वारनां नाम. ...	...	...	४३
आर भासना आवता तेह्वारो....	...	...	४४
त्रांया पीतणनां वासणोनां नाम. ...	...	...	४५
माटीनां वासणोनां नाम. ...	...	...	४६

સર્વનામ,	...	...	...	૪૭
વિશેષણ,	...	...	...	૪૮
રૂપ બતાવે છે તે.	...	...	...	૪૬
રંગ બતાવે છે તે.	...	...	...	૫૦
સ્વાદ બતાવે છે તે.	...	...	...	૫૧
વાસ બતાવે છે તે.	...	...	...	૫૨
સંખ્યા બતાવનાર.	...	...	...	૫૩
અનુક્રમ બતાવનાર.	...	...	...	૫૪
ક્રિયાપદ.	...	...	...	૫૫
કૃદંત.	...	...	...	૫૬
વિધિ વર્તમાન કૃદંત.	...	...	...	૫૭
ભવિષ્ય કૃદંત.	...	...	...	૫૮
ભૂત કૃદંત.	...	...	...	૫૯
અવ્યય.	...	...	...	૬૦
અવ્યયના પ્રકાર.	...	...	...	૬૧
ઉચ્ચાન્વયી અવ્યય.	...	...	...	૬૨
ઉચ્ચાન્વયી અવ્યયના દાખલા.	...	...	...	૬૩
કેવળપ્રયોગી અવ્યય.	...	...	...	૬૪
સજ્ઞયોગી અવ્યય	...	...	...	૬૫
સજ્ઞયોગી અવ્યયના દાખલા.	...	...	...	૬૬
ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.	...	...	...	૬૭
વખત બતાવનાર અવ્યય.	...	...	...	૬૮
ઠેકાણું બતાવનાર અવ્યય.	...	...	...	૬૯

રીત અતાવનાર અભ્યય.	...	...	...	૭૦
નકાર અતાવનાર અભ્યય.	...	...	...	૭૧
બીજા અભ્યય.	...	...	...	૭૨

ભતિ વિષે.

ભતિ.	...	...	...	૭૩
નરભતિ.	...	...	...	૭૪
નારિભતિ.	...	...	...	૭૫
નાન્ધતરભતિ વિષે.	...	...	...	૭૬
નાન્ધતરભતિના શબ્દો નારિભતિમાં આવે છે તે વિષે...				૭૭

વચન વિષે.

વચન.	...	...	...	૭૮થી૮૪
વિભક્તિ વિષે.	...	...	...	૮૫થી૮૯

સર્વનામ.

ચેહેલો પુરુષ સર્વનામ હું=(આંઉં.)નાં રૂપ...	...	...	૯૦
બીજે રૂપે બહુવચન-આપણુ (પાણુ)નાં રૂપ.	...	...	૯૧
બીજે પુરુષ તું અથવા તેનાં રૂપ.	...	...	૯૨
ત્રીજે પુરુષ તે=(ઉં)નાં રૂપ.	...	...	૯૩
ચોતે=પિંડનાં રૂપ.	...	...	૯૪
ઠાણુ=કેરનાં રૂપ.	...	...	૯૫
નામનાં રૂપ-નરભતિ જેને છેડે ઓ હોય છે.	...	...	૯૬
નારિભતિ જેને છેડે ઇ હોય છે, તેનાં રૂપ.	...	...	૯૭
નરભતિ જેને છેડે ઉં હોય છે. જેમકે-આહુ=ધકું,	...	...	૯૮

વિભક્તિનાં પ્રત્યય લગાડેલાં ઉદાહરણુ અ....	...	...	૯૯
પી ધાતુ મૂળભેદ, સકર્મક ક્રિયાપદ અને વર્તમાનકાળનાં રૂપ.	૧૦૦		
નારિભતિનાં રૂપ.	...	...	૧૦૧
અનિયમિત વર્તમાનકાળ નર તથા નારીભતિનાં રૂપ.	...	...	૧૦૨
વિધિ વર્તમાનકાળનાં રૂપ.	...	...	૧૦૩
ભૂતકાળનાં રૂપ.	...	...	૧૦૪
અનિયમિત ભૂતકાળનાં રૂપ.	...	...	૧૦૫
સકેત ભૂતકાળનાં રૂપ.	...	...	૧૦૬
ભવિષ્યકાળનાં રૂપ.	...	...	૧૦૭
ઉપરના ક્રિયાપદનાં નારીભતિનાં રૂપ.	...	...	૧૦૮
જા ધાતુ, મૂળભેદ, સકર્મક ક્રિયાપદ, અને વર્તમાન કાળનાં રૂપ	૧૦૯		
ઉપરના કાળનું નારીભતિનું રૂપ.	...	...	૧૧૦
અનિયમિત વર્તમાનકાળનાં રૂપ.	...	...	૧૧૧
વિધિ વર્તમાનકાળનાં રૂપ.	...	...	૧૧૨
ભૂતકાળનાં રૂપ.	...	...	૧૧૩
અનિયમિત ભૂતકાળનાં રૂપ.	...	...	૧૧૪
ભૂત વર્તમાનકાળનાં રૂપ.	...	...	૧૧૫
ભવિષ્યકાળનાં રૂપ.	...	...	૧૧૬
ઉપરના કાળનું નારીભતિનું રૂપ.	...	...	૧૧૭
વિરામચિન્હ=વેસામે આધેત્યું નિસાન્યું	...	...	૧૧૮

(૧૭)

શ્રી કચ્છી બાપામાં ઉપદેશ વિગેરે આપત, રસિક દોદરા,
કાફીઓ વિગેરે રાગમાં:— ... ..

સવારમાં વેહેલા ઉઠવા વિષે. ૧૧૯

શ્રી કચ્છી કાફી ૧ લી “ મિહડારે આંકે સચીજ આંતોઆંઉ”... ૧૨૦

રાગ કાફી ૨ જી—“વિઠા અથો આંઈ વિચારમે.” ... ૧૨૧

રાગ કાફી ૩ જી—“સવાર સાંઝી અને સુઝેડીમે.” ... ૧૨૨

રાગ કાફી ૪ થી—“આંકે ખમાંની રાખેંગાર” એ રાગની. ૧૨૩

“ શ્રી કચ્છી લિપિ અને વ્યાકરણ ” તું પુસ્તક ૧ પહેલું રસિક
કાફીઓ સાથે સમાપ્ત,

પુરો થયો.

જાણના જ્ઞેગ હકીકત વિષે વધારો.

- ૧ આ અંચારન પિછાણુ વિગેરે વિષે. પૃષ્ઠ ૩૭
- ૨ આ અંચકાર તરફથી પ્રતિજ્ઞ થએલા તથા થવાનાં અંથો. ૫૨
- ૩ શ્રી અગાઉથી આશ્રય દાતાઓના નામો.
- ૪ મહાત્મા શ્રીજીઓની દવાની જાહેર ખબર. ૫૪

श्री कृष्णी लिपि विषे:-

प्रकरण १ लुं.

श्री भंगणायरलु प्रारंल.

श्री सरस्वती देवीके नमांतो=श्री सरस्वती देवीने नमुंछुं.

प्रार्थना-टोहरौ.

माता सरस्वति देविके, नमां नीमसें रौन;
कृष्णी लिपो लप्यलुसाय, उयो मतीलु भौन. १

टोहरा.

आंडं नमां ऊंकारके, लुको भिष्णीने भूर;
मातालुलु मेरसें, लप्य पाक्षिने पूर. १

कृष्णी लिपि लप्या नार्यो, सेधी थीधी सेन,
व्याकरणे ने विचारसें, थीषी लुधिने तेन. २

सावार्थः—माता सरस्वति देवीने रौन निममथी नमुंछुं.
(माटे) कृष्णी लिपि लप्यरा साइ लुधिनी भौन आप्ये. १

ભાષાર્થ:—દોહરા, હું ઝંકારને નમું છું. જે સધળાનો મૂળ છે,
માતાજીની મેહેરથી, પાણીના પુર (માફક) લખી, ૧
કચ્છી લિપિ લખી જૂઓ! (લખવામાં) સેજ સહેલી થશે,
(વળી) વ્યાઠરજીના વિચારથી, યુદ્ધિનો તેજ (વધારો) થશે. ૨
ઇતિ મંગળાચરણ સમાપ્ત.

(૨) શ્રી કચ્છી લિપિની ઉત્પતિ વિષે:—

શ્રી ભગવાને ગીતાજીના અધ્યાયમાં ઝં (પ્રજ્વલ) ને પોતાનું
સ્વરૂપ કહેલું છે. એટલે તેમાંથી શ્રી કચ્છો લિપિ સ્વર અને વ્યં-
જન રૂપે ૪૬ અક્ષરો લખાયા. અને જોડાક્ષરો, અંકો વિગેરે કેમ
લખવા તે આ સામે ઝીંકો ખલોકથી છાપેલા છે તેથી સ્પષ્ટ સમજશે.

ખલોકમાં છાપેલા અક્ષરોની સમજૂતી.

શ્રી ગુજરાતીમાં ઋ, ઋ, લૃ આ અક્ષરો લખવામાં આવે છે.
પણ શ્રી કચ્છી ભાષા લખવામાં તેની જરૂર પડતી નથી. અને િ ૧ રસ્વ
દીર્ઘ ગુજરાતી પ્રમાણેજ લખાય છે.

૧ શ્રી કચ્છીમાં ' ગ્ ' આ ત્રીજા અક્ષરનો ઉચ્ચાર કંઠના મધ્ય
ભાગમાંથી થાય છે. જેમકે:—ગા=ગાય. આ અક્ષર ગુજરાતીમાં નથી.
જેથી નીચે ટપકું મૂકીને સંઘા બતાવી છે.

૨ ' ઙ ' આ છઠ્ઠો અક્ષર જોકે ગુજરાતીમાં તેને મળતા ઉચ્ચારનો
લગભગ છે. પણ બરાબર તો નથીજ. કેમકે:—મગને કચ્છીમાં મુંઝું
કહે છે.

૩ 'ચ' આ સાતમા અક્ષરનો ઉચ્ચાર કચ્છીમાં કોષ્ઠ ઠેકાણે 'ઙ' થાય છે. જેમકે;—કુંચીને=કુંઙી, માંચીને=માંઙી વિગેરે.

૪ 'જ.' આ નવમો અક્ષર ગુજરાતીમાં નથી. જ.મ=જમ.

૫ 'ઙ.' આ પારમો અક્ષર લગભગ તાલુરવાની છે. જેમકે;—તરસને કચ્છીમાં 'ઉઙ' કહે છે. પણ તે ગુજરાતીમાં બરાબર લ. ખાય નહિં.

૬ 'ડ.' આ સોળમાં અક્ષરનો ઉચ્ચાર મૂર્ધસ્થાનમાંથી થાય છે. જેમકે;—ગોળનો=ગુડ ગોલાય છે.

૭ ગુજરાતીમાં 'ડ' આ અક્ષરના ઉચ્ચારણુ બે રીતે થઈ શકે છે. પણ કચ્છીમાં અને અક્ષરો જુદા છે.

૮ ગુજરાતીમાં 'ઢ' આ અક્ષર દન્તસ્થાની છે. પણ તેનો ઉચ્ચાર કચ્છીમાં છે જ નહીં. તે ઠેકાણે કોષ્ઠવાર 'ડ' આવે છે તે કોષ્ઠવાર 'ધ' આવે છે. જેમકે; ગુજરાતીમાં 'દુઃખ' ને અહલે કચ્છીમાં 'ડુખ' ને 'મહદ' ને અહલે 'મધધ' બોલાય છે.

૯ 'ળ' આ અક્ષરને અહલે શ્રી કચ્છી બોલીમાં ર, ડ, લ, ઉચ્ચાર થાય છે. જેમકે;—માળને અહલે માર, ધાળનો=ધાર, ગોળનો=ગુડ, મેળનો મેડ, બાળકનો--બાલક વિગેરે ઉચ્ચારો થાય છે.

૧૦ 'ક્ષ' આ અક્ષર ક્ તથા પૂ મળીને થાય છે, પણ શ્રી કચ્છી બાષામાં એ અક્ષરને અહલે 'ખ' વપરાય છે. જેમકે—'લક્ષ' નો 'લખ' ને 'ક્ષમા' નો 'ખમા' વિગેરે.

૧૧ 'ચ્' આ અક્ષર ચ્ તથા જ્ મળીને થાય છે, અને તેથી કચ્છી અક્ષરોમાં છેલ્લે ૩૭ મો લખેલ છે. ઉચ્ચાર બરાબર છે. બાકી

ઉપર લખેલા ઉચ્ચાર કચ્છી બોલનાર સાધારણ બુણેલા પામેથી પણ સમ-જવાથી તરત આવડશે. અને બાપા બોલવી તથા લખવી સહેલી થઇ પડશે.

૧૨ જોડાઅક્ષરો ગુજરાતીની માફકજ જોડાય છે. તે ધ્વોકમાં સ્પષ્ટ લખેલા છે.

૧૩ વળી અંત ગુજરાતી અંત ઉપર લખેલા છે તે પ્રમાણે લખવા.

૧૪ શ્રી કચ્છી બોલીમાં આરાક્ષરી=(અરાખડી) ની=પાઠ નીચે પ્રમાણે શેવામાં આવે છે:—

ક, કે હીન ક, ક, કે કાનો કા, કિ, કકે રસ્વે કિ, કી, કકે દી.
કીંઈ કી, કકુ, કકે રસ્વે કુ, કૂ, કે, દીર્ઘકે કૂ, કે કકે લિકડો મંતર કે,
કે, કકે અમંતર, કે, કો, કકે કાનોમંતર કો, કો, કકે કાનો અ મંતર
કો, કં, કકે મથે મીઠો કં, કં, કકે પુડિયાં અમિંઠા ક:

ઉપર પ્રમાણે આરાક્ષરીની અ, ઝ વિગેરે અક્ષરોની પણ પાઠ શેવી જોઈએ.

શ્રી કચ્છી લિપિ વિષે પ્રકરણ પહેલું સંપૂર્ણ

પ્રકરણ ૨ જી.

શ્રી કચ્છી ભાષાના વ્યાકરણ વિષે.

૫. ભાષા^૧=(ભાષ્યા) ક્ષત્રે જીકો ચોખેં ઉચારેસેં માહુ પિંદજે મનજે ભાવ ખેંએં કેં કે ગાણાવ (સુણાય) તે, તેં કે ભાષા=ભાષ્યા ચોન્તા=ભાષા એટલે જે ચોખ્યા ઉચાર વડે માણસો પોતાના મનનો ભાવ ખીજ કોષ્ટને જણાવે છે, તેને ભાષા કહે છે.

૧૦ વ્યાખ્યા:—દિન વ્યાકરણ મ્યાંથી ઈ અપર તીપે, ત ખોડી સેં કો ગાલાકજે? અને લિખજે.=આ વ્યાકરણમ્યાંથી એ અખ. પડે છે કે;—ભાષા સરખી કેમ ખોલવી? અને લખવી.

૧૧. દિન વ્યાકરણના ચાર ભાગ વિખવાને કયાએન. ૧ અપર વિચાર; ૨ સમઘ વિચાર. ૩ વાક્ય (વાક્યક) વિચાર અને ૪ કવિતા વિચાર. પણુ દિનમેં તાં ત્રીંભાગે જે બ્યાન કે મેં આયો આય. આ વ્યાકરણના ચાર ભાગ વિદ્વાનોએ કરેલા છે. ૧ અક્ષર વિચાર. ૨ શબ્દ વિચાર. ૩ વાક્ય વિચાર. અને કવિતા વિચાર. પણુ આં તો ત્રણ ભાગતું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

૧૨ અપર:—પાણુ જીકો મોમ્યાંથી જીધા જીધા અને ટુંકા ટુંકા ઉચાર (વાક્યક=વાક્ય) જિભ, ગણો, તાર, ડંધ અને ચપેંજી

---

૧. ભાષા એ શબ્દ કચ્છીમાં સુધરેલા (કળવાયલા) લોકો ખોલે છે. ખીજ જે અભણ (વગર કળવાયેલા) (ભાષ્યા) શબ્દ વાપરે છે. માટે અમારી માન્યતા પ્રમાણે ભાષ્યા શબ્દજ ખરો છે.

મધ્યસે' બોલોંતા, તે'કે અખર ચોન્તા.=આપણે જે મોડોડેથી જુદા જુદા અને ટુંકા ટુંકા ઉચ્ચારો જામ, ગળું, તાળવું, ઘાંત અને હોઠની મદદથી બોલિયે ઢિયે, તેને અક્ષર કહે છે.

૧૩ સખધ:—હિકડો ક વધુ અખર બેડે'યેથી કોંપણ અરથ (મતલબ) સમજાવે, તે'કે સખધ ચોન્તા.=એકકે વધારે અક્ષર મળ્યાથી કાંઈ પણ અર્થ સમજાય તો તેને શબ્દ કહે છે.

૧૪ વાયક=વાક્ય:—હિકડો ક વધારે સખધ મિલેથી કોંપણ અરથ સમજાવે, ત તે'કે વાયક=વાક્ય ચોન્તા.=એક કે વધારે શબ્દ મળ્યાથી કાંઈ પણ અર્થ સમજાય તો તેને વાક્ય કહે છે.

૧૫ અખર વિચાર=અક્ષર વિચાર:—ભાષામેં અખર કિતરા ઐન ? સે કેડી રીતસેં લખા જેન્તા ? અને સે કે'કે' ઠેકાણેથી બોલા જેન્તા ? તિન જ્ઞાન કે અખર વિચાર ચોન્તા=ભાષામાં અક્ષર કેટલા છે ? અને તેઓ કયે કયે ઠેકાણેથી બોલાય છે ? તેના જ્ઞાનને અક્ષર વિચાર કહે છે.

૧૬ સખધ વિચાર=શબ્દ વિચાર:—સખધજા વરગ અને તેંજા જુદા જુદા રૂપ થીન્તા, તે'કે સખધ વિચાર ચોન્તા=શબ્દના વર્ગો અને તેઓનાં જુદાં જુદાં રૂપો થાય છે, તેને શબ્દ વિચાર કહે છે.

૧૭ વાયક વિચાર=વાક્ય વિચાર:—સખધ જોડવેને (ઠાએને) વાક્ય બનાવણું, તે'કે વાક્ય વિચાર. ચોન્તા=શબ્દ જોડવીને વાક્ય બનાવણું, તેને વાક્ય વિચાર કહે છે.

૧૮ અખરેંજા બે ભાગ ઐન=મૂર અખર અને જેડેલ અખર=અક્ષરોના બે ભાગ છે. મુળાઅક્ષરો અને જેડાઅક્ષરો.

૧૯ મુળઅખર બીં રીતેજ ઐનં. સ્વર અને વ્યંજન=મુળા અક્ષર બે પ્રકારના છે. સ્વર અને વ્યંજન.

૨૦ સ્વર:—જીનીં અખરેં જો ઉચાર બેં અખરેંજી મધધ વગર થીએ તો, તેંકે સ્વર ચોનતા.=સ્વર જે અક્ષરોનો ઉચાર ખીજ અક્ષરોની મદદ વિના થઈ શકે છે, તેને સ્વર કહે છે.

૨૧ વ્યંજન જિનીં અખરેંજી ઉચાર સ્વરેંજી મધધ વગર થીન નતા, તેંકે વ્યંજન ચોનતા=વ્યંજન જે અક્ષરોના ઉચાર સ્વરોની સહાયતા વિના થતા નથી, તેને વ્યંજન કહે છે.

૨૨ સ્વર અ, આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, ઐ, ઔ, ઓ, ઔ, અં, અઃ ઇનીં સ્વરેં મેં અ, ઈ, ઉ, સ્વર ઇતરે બોલેમેં ટુંકા ઐનં અને બાકાંજી મિડે દીર્ઘ ઇતરેમાં ઐનં=સ્વર (ઉપર પ્રમાણેના) એ સ્વરોમાં અ, ઈ, ઉ, સ્વર એટલે બોલવામાં ટુંકા છે, બાકીના બધા દીર્ઘ એટલે લાંબા છે.

૨૩ વ્યંજન:—ક, ખ, ગ, ઙ, ઘ, ઙ, ચ, છ, જ, ઝ, ઞ, ટ, ઠ, ડ, ઢ, ઢ, ણ, ત, થ, ઢ, ધ, ન, પ, ફ, બ, ભ, મ, ય, ર, લ, વ, શ, ષ, સ, હ.

૨૪ અખરેંજી ઠેકાણા:—અખર મેજો જિન બાગમ્યાંથી બોલાજેનતા, તેંજી ઠેકાણા હેઠ લખ્યા ઐનં=અક્ષરો મ્હોડાના જે બાગમ્યાંથી બોલાય છે, તેના સ્થાન નીચે લખ્યા છે:—

૧. ગણેમ્યાંથી=ઠેકાણાની:—ક, ખ, ગ, ઙ, ઘ, ઙ, અ, આ

૨. તાડમ્યાંથી=તાલુસ્થાની:—ચ, છ, જ, ઝ, ઞ, ષ, ષ, ધ, ધ.

३. मूर्स्थानी भुवस्थानीः—८, ६, ३, ५, ६, ७, २, ५.
 ४. उ'धभ्यांथो=हंतस्थानीः—त, थ, द, ध, न, छ, स.
 ५. यपेभ्यांथो=ओष्ठस्थानीः—प, फ, भ, म, उ, ठी.
 ६. गलेने ताङ्गे ठेकाण्थी=कंठ ताण्व्यस्थानीः—जे, जै.
 ७. गलेो अने यपेभ्यांथो=कंठ ओष्ठस्थानीः—ओ, औ.
 ८. उ'ध अने यपेभ्यांथी=हंतौष्ठस्थानीः—व.

समध=शण्ड विचार.

२५ समधञ्ज लागः—श्री कञ्जी भोलीमे' समधञ्ज पंञ्ज भाग
 थै सञ्जे-ता=श्री कञ्जी लापामां शम्भना पांय वर्गि थञ्ज शंके छे.

१ नां=नाम, २ नां अक्षले=सर्वनाम, ३ यसेपञ्च=विशेषञ्च, ४
 क्रियापञ्च=क्रियापद, ५ अव्यय=अव्यय.

१ नाम विषे.

२६ नां=नामः—धत्रे प्राण्णी, शयुं (पधारथ), वनस्पति, गोठ
 वजेरे=नामः—जेठले प्राण्णी, पदार्थ, वनस्थिति, गाम वजेरे.

२७ प्राण्णीनां नामः—माडु=नाण्यस, आवडी=गायडी, गौं=गाय,
 मे=मे'स उड=उड, दगो=पण्ड वजेरे.

२८ पदार्थनां नामः—भीर=दूध, पन=पण्ड, सकर=शाकर,
 छाय=छास, मपण्यु=मापण्यु, डे=दडी, मिट्टो=मीट्टुं डीयो=दीयो, का-
 साडी=उडनामण्णी, सुध=मोय वजेरे.

२९ रंगनां नामः—रतो=रातो, पीरे=पीणो, कारो=काणो, धारे=
 धाणो, (अथवा अछो) नीलो=नीलो, कअरयित्रो=कअरयितरं,
 आसमानी=आसमानी वजेरे.

३० वनस्पतिनां नामः—पिपर=पीपणो, निम=दीअडो,

अक=आकडो, भेर=भोरडी. आमरी=आंमली, कंढा=फ्रीजडो, आमो=आंभो वगेरे.

३१ कुदरती यीज्जेनां नामः—भी=वरसाह, टाढो=अभि, वा=पवन, सिज्ज=सुरज, यंधर=यंद्र, विज्ज=वीजणी, सो=टाढ, वडर=वाडणां, आकास=आकास वगेरे.

३२ धान्यनां नामः—(धांठ) जेडं याने गंव=धडं, आजर=माजर. मुंड=मग, उडध=अडध, कायेड=मड, नांगडी=नामली, ज्जुवार=जर वगेरे.

३३ इंग-भेवानां नामः—मधाम=मधम, धाप=द्राक्ष, भेर=भोर, कडायिमड=पोपैयुं, लीमुं=लींयु, अंधर=ममधग वगेरे.

३४ इंदमुजनां नामः—गज्जर=माजर, (पिताठ) धावरी, गज्जर=रताणु गाजर, सुरी=मुगा, भटाटा=भटेटा वगेरे.

३५ मीज्जं शाकनां नामः—त्रीसोडी=तुरियां, रींगलु=वंत्याक, लींढा=मींढा, यिमड=यीमडां, कारींगो=तरयुय वगेरे,

३६ मसाला-इवेज्जना नामः—भिरयुं=भरयां, वायु=धालु, डैधर=इधर, अरो=अइं, वधालु=लींग वगेरे.

३७ लुगडांनां नामः—किरिये=अंगरभुं, आमो=पडेरालु, सुथण=(गंलु) धजर, पाग=पाघडां, पुतारा अथवा गंधी=ओढलु, कपडो=कापडुं वगेरे.

३८ शरीरना अवयवोनां नामः—भयो=माथुं. कन=कान, अय्युं=आंभो, (अक वयनमां अय्य) , नक=नाक. मों=मोहोडुं, यप=डोड, दंध=दंत वगेरे.

૩૯ કુંટુ'ખીયોનાં નામ:—મા=મા, પે=પાપ, અથવા અધા, યાવા, ભા=ભાષ, ભેષુ=ભેન, યાચડી=ચી, (અહુ વચનમાં યાચડયુ) ધરની ચીને વહ, નો=છોકરાની ચી. સસ=સાસુ, ગભરૂ=આળક, કાકા=કાકા, મામા=મામા વગેરે.

૪૦ રસોઈનાં નામ:—માનીં=રોટલો કે રોટલી, ખિચડી, ખીચડી, લડું=લાડુ, લપૈ=લાપસી, દાર=દાળ, રખ=રાખ વગેરે.

૪૧ મિઠાઈનાં નામ:—જલેબી=જલેબી, મેનચાર=મેનચાળ, સાટા=સાટા વગેરે.

૪૨ બાર માસનાં નામ:—આસાડ=અસાડ, આણ=આવણુ, ભમ્બો=ભાદરવો, અસુ=આસુ, કત્તી=કારતક, નારી=માગસર, પો=પોસ, મા=મહા, ફગણુ=ફાગણ, ચેતર=ચૈત્ર, વૈસાખ=વૈશાખ, જેટ=જેઠ.

૪૩ સાત વારનાં નામ:—આતવાર=રવિવાર, સોમવાર=સોમવાર, મંગલવાર=મોમવાર, બુધવાર=બુધવાર, ભેસપતવાર=ગુરવાર, સુકરવાર=સુક્રવાર, છનીવાર=(છજીરવાર) શનિવાર.

૪૪ બાર માસમાં આવતા તેહેવારોનાં નામ:—વિજયાડસમ=વિજયાદશમ, ધણુતેરસ=ધનતેરસ, કારીચોડસ=કાળોચૈાદશ, ડીઆરી=દીવાળી, હોરી=હુતાસર્ની=હોળી, રામનામી=રામનવમી, ડીવાસો=દીવાસા, ગોકલઆઠમ=ગોકુળઅષ્ટમી વગેરે.

૪૫ ત્રાંયા પીતળના વાસણોનાં નામ:—હાઠો=દાડો, કરસો=કળસો, કરસિયો=કળસિયો, ટપુડ=કરસલી=કળસલી, ચારી=ચાળી વગેરે.

૪૬ માટીના વાસણોનાં નામ:—મટ=માટલું, માટી=માટલી, મોરિયો=ધડો, કુંની=હાંડલું, માનૈ=તાવડી, ઠકણી=ઠાંકણી વગેરે.

૨ સર્વનામ વિષે.

૪૭ સર્વનામ:—જુકો સખધ નાંજે બધલે અચેતો, તેં કે સર્વનાં ચોન્તા જુક:—જે શખ્દ નામને ઠેકાણે આવે છે, તેને સર્વનામ કહે છે. જેમકે:—આંઉ આવેતારો હુવેસ—હું આવવા વાળો હતો. તું અથવા પિંઢ આવેં—તું પોતે આવ્યો. આંઈ=મુકે ત્યાં=તમે મને કહ્યું. પોય પાકે સોંજ થાંધો=પછી આપણને સગવડતા થશે. ઇ વિશે=તે મયો. ઉ ઉસ્યા=તેમો ગયા. કેર વેધો ?=કોણુ જશે ? જુકો આચિંધો સેવેંધો=હરકોષ આવશે તે જશે. પિંઢ (અચિંધો) અચિંધો ?=પોતે આવશે વગેરે.

૩ વિશેષણ વિષે.

૪૮ વિશેષણ:—એએં સખધજે ગુણુ, સખ્યા, સવાડ, ડેખાવ વગેરે ડેખાડે તો, તેં કે વિશેષણુ ચોન્તા=જુક:—ખીજ શખ્દોના ગુણુ, સખ્યા, સ્વાદ, દેખાવ વગેરે દેખાડે છે, તેને વિશેષણુ કહે છે. જેમકે:—ડાઓ=ડાલો, ચર્યો=ગાડો, લજવેણો=જેશ્વરમ, ધુએ=ધુને. જુહડો=ખરાબ, ઠી, ઠીઠી, રજુ, રજલો=આચાર વમરનો મંદો, નમાલો, ઢીલો, લિલો, લપ્યાડ=અપોચ્યો, સચ્યો=તાચો વગેરે.

૪૯ રૂપ બતાવેછે તે:—જેમ કે:—મંધરો=ઠીંમણો, ઢિજો=ધાંજો, વડો=મોરો, પુખ્તો=પોહોળો, જોર=જોળ, બસખર, ઠીક=ખરાખર વગેરે.

૫૦ રંગ બતાવે છે તે:—જેમ કે:—સ્તો=લાલ, ધોરો=ધોળો, પીરો=પીળો. મહડો=માહડો, અહમહડો=દિકેલસાચો=કેસરીઓ વગેરે.

૫૧ સ્વાદ બતાવે છે તે:—જેમ કે, મઠો=મિઠો, તીખો=ખારો=તીખું, મોરો=મોળો, ખટો=ખાટું વગેરે.

૫૨ વાસ ઘતાવે છે તે:-જેમ કે:-છટ=દુર્ગંધ, સુગંધ, વગેરે.
૫૩ સંખ્યા ઘતાવનાર તે:-જેમ કે:-હિકડો, ખ, ત્રે, ચાર, પંજ, છ, સત, અઠ, નોં, ડો=એક, બે, ત્રણ વગેરે.

૫૪ અનુક્રમ ઘતાવનાર જેમકે:-પેલો, છયો, યો, ચોથો, પંજકં, છઈ, સતીં, અઠીં, નોંકં, ડોક. વગેરે.

૪ ક્રિયાપદ વિષે

૫૫ ક્રિયાપદ જેમકે:-ખલેતો=હસે છે, કુડેતો=કુદે છે, હાલે=તો=ચાલે છે, વિંજ=જ, હલાં?=ચાલું? અચિધોસ=આવીશ, નચે તો=નાચે છે, ભજેતો=નાસે છે. કતેતી (નારિજ્જતિ)=કાતે છે, સીભેતો=સીવે છે. (નારીજ્જતીમાં સીભેતી) વગેરે.

૫ કૃદંત વિષે.

૫૬ કૃદંતને જ્ઞાત હોય છે. જેમકે:-વર્તમાન કૃદંત:-લખધે લખતો, લખધીં=લખતી, લખધાં=લખતા વગેરે.

વિધિ વર્તમાન કૃદંત જેમકે,-લખણું=લખવું, લખાવું=લખાણું, લખાયો=લખાવાયો વગેરે.

૫૮ લવિષ્ય કૃદંત-જેમકે લખેજે=લખવાનેા વગેરે.

ભુત કૃદંત-જેમકે-લિખ્યો=લખ્યો, લિખેલો=લખેલો, લિખેલ=લખેલ, લિખી=લખી વગેરે.

૬ અવ્યય વિષે.

૬૦ અવ્યય જે સમઘ જે રૂપમેં કીં ફેરફાર થીએ નતો. ક્ષત્રે તેકેં જ્ઞતિ, વિભક્તિ કે વચન લગે નતો, સે સમઘ અવ્યય

આય, અને કિતારે'ક સખધે' જે રૂપમે' ફેરફાર થાયિતો; તપણુ તે'કે અવ્યયમે' લેખેલાં ચે'ન. જિ'ક;=જે શબ્દના રૂપમાં કાંઈ ફેરફાર થતો નથી. એટલે તેને જાતિ, વિલક્ષિત કે વચન લાગતું નથી, તે શબ્દ અવ્યય છે. અને ફેટલાક શબ્દોના રૂપમાં ફેરફાર થાય છે. તે પણુ તેમને અવ્યયમાં ગણેલા છે. જેમકે,—હરે', હરે', હરે', હરે', હરે'=ધીમે, ધીમે, ધીમી, ધીમું, ધીમાં વગેરે.

૬૧ અવ્યયના વડા ચાર બેડ થા'નતા=અવ્યયના મોટા ચાર બેડ થાય છે;—

૧ ઉચ્ચાન્વયી અવ્યય. ૨ કેવળપ્રયોગીઅવ્યય. ૩ શબ્દચે-ગીઅવ્યય. ૪ ક્રિયા વિસેપણુ અવ્યય.

૨ ઉચ્ચાન્વયી અવ્યય:—૫ સખધ ક ખવાએકકે જોડે તો. જિ'ક;=જે શબ્દ કે ખે વાક્યને જોડે છે. જેમકે;—મું' ઇલાજ કિયે-પણુ, કી' ફામધો ધ્યોન=મે' યત્ન કર્યો પણુ કાંઈ ફાયદો થયો નહીં. પંજને' પંજ ડો ધિન=પાંચને પાંચ દશ થાય. નારાયણુ અને રામણુ આયા એન=નારાયણુ અને રામણુ આગ્યા છે.

૬૩ ઉચ્ચાન્વયી અવ્યયના દાખલા:—ત=તથા, અથવા, વા, અને, ને. ક=કે, જે. ત=તો. કી'ક=કેમકે. જ=જે. લાય=માટે, વાસ્તે. ઇત્રે=એટલે. કીજ=કેમજે. તપણુ=તોપણુ, તથાપિ. નકાં, નકર, પણુ, રખે, રખેને. કડે'ક=કદાચ. કેની'ક=કદાચિત્. વરી=વળી વગેરે.

૬૪ કેવળપ્રયોગી અવ્યય:—જડે' મનમાંથી હિરખ, સોક, નવાઈ, ડુ:ખ, શિટકાર, અને અજબજબ સખધ હેકડેધમણુટ મોલાજ જેનતા, તડે'ઉંની સખધેકે કેવળપ્રયોગી અવ્યય ચેનતા. જિ'ક;—

વા ! = વાહ ! અરે ! ઝોય ! ઝોહો ! અરેરે ! = અરેરે ! આહાહા અરે = અરે !
 ઝોય રે ! રે ! હાય ! હાય હાય ! ઝો ! છુ ! છી ! વોય ! વોયરે =
 વોયરે ! કા ! = કાં ! માઠ = યુપ ! ખિસ = ખસ ! બલા ! વાવા = વાહવ'હ !
 સચે = ખરે ! સચાસચ ! = ખરેખરા પોષસ ! બનેં = બને ! છાભાસ ! =
 સામાસ ! ધનધન ! ધન્ય ધન્ય ! ઠીક ! = વાર ! પર્યા ! = દુર ! બસ !
 બસ ! હૈયો ! - હાંઈ ! હિતે ! અથવા હિતા = અહિંયા ! બસબસ ! = ખસ
 ખસ ! વગેરે (આમાં ધણી શબ્દો ગુજરાતી ભાષાને મળતા હોવાથી
 કલમ લખ્યા નથી.

૬૫ શબ્દયોગી અવ્યય:—જુકો અવ્યય સમર્થકે જોડેલા
 કુવેન્તા: અને સે ક્રિયાપદ બેડો સાથ રખેતો, તે કે સખ્યયોગી
 અવ્યય. ચોન્તા = જે અવ્યય શબ્દને જોડાએલા હોય છે, અને તે
 ક્રિયાપદ સાથે સંબંધ રાખે છે, તેને શબ્દયોગી અવ્યય કહે છે.
 શબ્દયોગી—જે શબ્દને લાગેલો હોય, તે શબ્દ અને શબ્દયોગીની
 વચ્ચે છઠ્ઠી વિભક્તિનો પ્રત્યય અથવા તે પ્રત્યય લાગેલા હોય છે.
 અથવા તે પ્રત્યયનો લોપ હોય છે જેમકે;—બિંક;—મ પિંકને લા બેરો
 આયો = તે પોતાના મામની સાથે આવ્યો. પાટલે વટ ભેખય પૈ આય
 = પાટલા આગળ કલમ પડેલી છે. લિખે લાય ભેખય ડયો = લખવાને
 માટે કલમ આપો.

૬૬ શબ્દયોગી અવ્યયના દાખલા:—અગિયા = અગાઉ,
 મિન્બ = અંદર, સોંસરો = આરપાર, વટોવટ = આસપાસ, વટે = પાસે, મયે =
 ઉપરાંત, વટે = કને, હેક = તીચે, પુઠિયા = પુઠે, પોય = પછી, જીં = પેઠે, વમર =
 વિના, ખાર = ખહાર, વચમેં = વચ્ચે, બધમેં = વતી, વચોવચ = મધ્યે, સામું =
 સનમુખ, સામું = સામા, બેરો = તાથે, વમર = શિવાય, સીખેં = સુદાં, હેક =
 હેઠે, હેકળ, કના = કરતાં, ધનું = વડે, સીખે = સહિત વગેરે.

૬૭ ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય:— જુડા અવ્યય વખત, ઠેકાણું, રીત ના વતાવ અથવા જુડા સખધ ક્રિયાપદનો ગુણ વતાયતો, ઉન સખધકે ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય ચોન્તા=ને અવ્યય વખત, ઠેકાણું, રીત, નકાર બતાવે અથવા ને રૂપ ક્રિયાપદનો ગુણ બતાવે છે, તે શબ્દને ક્રિયા વિશેષણ અવ્યય કહે છે.

૬૮ વખત બતાવનારા ક્રિયાવિશેષણ અવ્યયના દાખલા:— હેર=હમણા, હેવર=અત્યારે, કડે=ક્યારે, જડે=જ્યારે, તડે=ત્યારે, હેવર=તત્કાળ, પલમેં=પલકમાં, રોજ=હમેશાં, અજ=આજ, કાલ=કાલે, દિનસાલ=એણ, પર=પોહાર, ત્રયોવરે=પરાંર, હેવર=હાલ, કડે=કદિ, વરંધે=વણી, અજા=હજી, જલ્દી=તરત, પેલા=પ્રથમ, આખર=અંતે, આખરે, તેડેમેં=તેવામા, પોય=પછી, છેટે=અંતરે, ડાનકી=હમેશાં, રોજ, જાન્યુક, નિલ, ડીયાણી=રોજ રોજ, વારંવાર, ફેરાફેરે=ધડાધડી, હૈયા હૈયા=જલ્દી જલ્દી વગેરે.

૬૯ ઠેકાણું બતાવનારા અવ્યયના દાખલા:— તિત=ત્યાં, જિત=જ્યાં, કિત=ક્યાં, વટ=પાસે, ઝોડો=નજીક, લગોલગ=લગલગ, છેટે=દૂર, આધે, વેધળે, પુરિયા=પાછળ, પુઠે, પછવાડે, મથે=કંચે, ઉંચો, ઠંચા. હેક=હેકળ, વચ્ચ=મધ્ય, મિંજ=માંહે, પેલો-પેહેલો, છેલો=છેલ્લો વગેરે.

૭૦ રીત બતાવનારા અવ્યયના દાખલા:— ઈ=આમ, તી=તોમ, જીં=જોમ, ઠીં=કેમ, હરં=હળવે વગેરે.

૭૧ નકાર બતાવનારા અવ્યયના દાખલા:— મ=ના, નાંચ=નથી વગેરે.

૭૨ બીજા અન્યપના શાખા:—જરા=ચોડું, લિખખને, લિખ-
 રક, અલ્પ, સાવથોડો=ત્રમાર, થોડો=થોડું ધણું, બક=જાજો=જા-
 લિષક, જરામર=મરામર, બમો=મધું, ખરો=ખરું, ઝોછો=ઝોણું, નિપી=ન-
 નકી, બેસક=બેસક. જાજો કરેને=ધણું કરીને, ત=તો, હે=એ, ઠીક=ઠીક,
 રવાનો=રવાને, પધરો=પગટ, પેધા, ઉપન-ન, કરેને, ધમધમ=ધમોધમ
 વગેરે.

જાતિવિષે.

૭૩ જાતિ:—શ્રી કચ્છી ભાષા મેં જાતિ=મજા એનં ૧ નર
 અને ૨ માધા (નારિ) શ્રી કચ્છી ભાષામાં જાતિએજ છે. નરજાતિ
 અને ૨ નારિજાતિ.

૭૪ નરજાતિ:—ધન જાતજ સમઘ નરજેજી બોધા જેન્તા.
 અને તેં જે છેડે તે ધણેમાગે ઝો અચેતો. જેકે કેડો ધગેતો, જે
 નરજાતિ આય. જિંક;=એ જાતિના શબ્દો નરની પેડે બોધાય છે.
 અછે તેને છેડે ધણું કરીને ઝો આવે છે. જેને કેવો ધાગે છે, તે
 નરજાતિ છે. જેમકે;—કેડો=કેવો, ઘેટો=પેટો, ઠગો=મગા, સીં=સિંક,
 છોકરો=છોકરો, મડોડો=મધોડો, ચિત્રો=દીપળો વગેરે.

૭૫ નારિ જાતિ:—જુડો સમઘ માધા (નારિ) જેજી બોધા
 જેન્તા, અને જે જે છેડે કેડી=(ધ) ધગેતી જે માધા જાતિ આય.
 જીંક;=જે શબ્દો સ્ત્રીની પેડે બોધાય છે, અને જેને છેડે કેવી=(ધ)
 ધાગે છે, તે નારિજાતિ છે. જેમકે;—ચોપડી=ચોપડી, ઘોડી=ઘોડી,
 ઝા=ઝાપ, તાપી=તાપી, ગોમતી=ગોમતી, તરાર=તથરાર વગેરે.

૭૬ નાન્યતર જાતિ વિષે:—શ્રી કચ્છી ભાષામેં ધ જાતિ નામ પશુ ધન જાતિજ સખધ નરજાતિ જેજીં બોલાજેન્તા. જીંક;— શ્રી કચ્છી ભાષામાં એ જાતિ નથી. પણ એ જાતિના શબ્દો નરજાતિના જેમ બોલાય છે. જેમકે:—મડો=માડું, મોતી=મોતી, છોકરું=છોકરો વગેરે.

૭૭ નાન્યતર જાતિના શબ્દો નારિ જાતિમાં આવે છે. તે વિષે:—વરી, કોય કોય નાન્યતર જાતિના સખધ માધા જાતિમેં પણ આવેન્તા. જીંક;—ખજુર, સોપારી અને જનોધ વગેરે=વળી, કોઈ કોઈ નાન્યતર જાતિના શબ્દો નારિજાતિમાં પણ આવે છે. જેમકે:—ખજુર, સોપારી અને જનોધ, વગેરે.

વચન વિષે:—

૭૮ વચન:—શ્રી કચ્છીમેં વચન બ એન. ૧ હિકડો વચન અને ઐવચન=શ્રી કચ્છીમાં વચન બે છે. ૧ એક વચન અને બહુવચન.

૭૯ એક વચન બહુ વચન વિષે:—જેં સખધમેં વિડે જેડો હુવે, સે હિકડો વચન અને હિકડે કન્ના વધુ હુવે ધ ઐવચન ચોવા જેતો=જે શબ્દમાં એકપણું હોય તે એકવચન અને એક કરતાં વધારેપણું હોય તે બહુવચન કહેવાય છે.

૮૦ જેં સખધને છેડે તે અકાર હુવે તો; તેંજે ઐવચન કણું હુવેત; સખધમેં કીંપણુ ફેરફાર થીએ નતો. જીંક;—ગોઆર, ખાજર, ધર, જંધર, ફરાર, વગેરે=જે શબ્દને છેડે અકાર હોય છે, તેનું બહુવચન કરવું હોય તો, શબ્દમાં કાંઈપણુ ફેરફાર થતો નથી, જેમકે:— અર્થ:—ગોઆર, ખાજરો, ધર, ધંટી, ફરાળ વગેરે.

૮૧ જે સમ્બન્ધ છેડે તે ઇંકાર હુવેત, તેજી ઐવચન કેણું હુવેત, ઉં અથવા યું લગેતો. જીંક;—ઈકરી=કરીક. ચૈરૈ=ચરૈયું, આયડી=આયડીયું. વગેરે;=જે શબ્દને અંતે ઇંકાર હોય છે, તેનું ઐવચન કરવું હોય તો ઉં અથવા યું લાગે છે. જેમકે;—ઈકરી, ગાંડી, ઐરી વગેરે ગુજરાતીમાં અર્થ થાય છે.

૮૨ જે સમ્બન્ધ છેડે તે એ લગેતો. તેજી ઐવચન કેણું હુવેત, ઇ તથા ઉં થીએતો. જીંક;—મે=મેંસ, મેમકં=મેસેં. વગેરે.= જે શબ્દને અંતે એ લાગે છે. તેનું અહુવચન કરવું હોય તો ઇં તથા ઉં લાગે છે. જેમકે;—ઉપર પ્રમાણેજ થાય છે.

૮૩ જે સમ્બન્ધ છેડે તે ઓ હુવેત, તેજી ઐવચન ઓ. જે સંતર કઠી વિજેથી થીએતો. જીંક;—ગડો=ગડા, ડડો=ડડા. સરીઓ=સરીઆ વગેરે=જે શબ્દને છેડે ઓ હોય છે, તેનું અહુવચન ઓનો માત્ર કઠી નાંખવાથી થાય છે. જેમ કે;—અર્થ;—ગાડું, ઢડો, સળીઓ વગેરે.

૮૪ જે સમ્બન્ધ છેડે તે ઓં હુવેત, તેજી ઐવચનમેં ઇંઉં લગાએથી થીએતો. જીંક;—ગો=ગોઈકં, પોં=પોંઈકં. વગેરે.=જે શબ્દને છેડે ઓં હોય છે. તેનાં અહુવચનમાં ઇંઉં લગાડવાથી થાય છે. જેમકે;—અર્થ;—ગાય, બકરી, વગેરે થાય છે.

વિભક્તિ વિષે.

૮૫ વિભક્તિ:—દરેક સમ્બન્ધ હિંકડેં ખેંજી બેડા જુકો, સંમંધ રખેતો. અને સે સંમંધ જેનું ગાણાયતો તેકે વિભક્તિ જ પ્રત્યય યોનતા=વિભક્તિ દરેક શબ્દ એક ખીજની સાથે જે સંમંધ રખે છે.

અને તે સંબંધ નથી જણાય છે, તેને વિભક્તિના પ્રત્યય કહે છે.

૮૬ જે સપ્તમે જે જમણી બાજુ ને, એ, મે, વગેરે અ-
ખર અચેન્તા, તેકે પ્રત્યય ચોન્તા=જે શબ્દોની જમણી બાજુ ને,
એ, મેં વગેરે અક્ષરો આવે છે, તેને પ્રત્યય કહે છે.

૮૭ એડી રીતસેં કચ્છી ભાષામેં પણ સત્ત વિભક્તયું અને
તેં કે જુકો પ્રત્યય લગેન્તા, સે નીચે લખ્યા ઐન=એ રીતે કચ્છી
ભાષામાં પણ સાત વિભક્તિઓ અને તેને જે પ્રત્યય લાગે છે, તે
નીચે લખ્યા છે:—

૧ પહેલીનો પ્રત્યય નથી.

૨ બીજોનો પ્રત્યય કે.

૩ ત્રીજોનો પ્રત્યય એ, (પણ કોઇ વખત પ્રથમ રૂપે રહે છે.)

૪ ચોથીનો પ્રત્યય લાય.

૫ પાંચમીનો પ્રત્યય તું, વખતે થી પણ લાગે છે.

૬ છઠ્ઠીનો પ્રત્યય જો, જી, જા, અને જાં, થાય છે.

૭ સાતમીનો પ્રત્યય મેં થાય છે.

૮૮ શ્રી ગુજરાતી ભાષામાં:—પહેલી અને બીજીને પ્રત્યય નથી.
ત્રીજોનો એ, વડે, ચોથીનો ને, પાંચમીનો થી, થકો, થકો, થકું,
છઠ્ઠીનો નો, ની, તું, ના, સાતમીનો પ્રત્યય માં, એ થાય છે.

૮૯ શ્રી કચ્છી ભાષામાં:—૧ આંઉ. ૨ તું. ૩ તો. ૪ ઉ.
૫ આંઈ, ૬ પાણુ-(પિંઠ) અને ૭ કેર વગેરે. ઐન=તેમજ શ્રી
ગુજરાતી ભાષામાં:—૧ હું, ૨ તું, ૩ તે, ૪ આપણુ ૫ આપ
૬ પોતે અને ૭ કોણુ, એ સાત શબ્દો સર્વનામમાં ગણાય છે.

૯૦ પેહેલો પુરુષ સર્વનામ આંઉં=હું નાં ૩૫.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ આંઉં=હું.

૧ અસીં=અમે.

૨ મુકે=મને.

૨ અસાંકે=અમને.

૩ મું=મેં.

૩ અસીં=અમે.

૪ મુંલાય, મુકે=મારે માટે
સાર.

૪ અસાંલાએ, અસાંકે=અમારે
માટે, સાર.

૫ મુંનું-(વહી)=મારાથી થકી,
મુજથી, હુંથી.

૫ અસાંનું=અમારાથી, થકી,
અમથી.

૬ જી, જા, જાં=મારો, રી, ફે, રા, રાં.

૬ અસાંજે, જી, જા, જાં=અમારો,
રી, ફે, રા, રાં.

૭ મું મેં=મારામાં.

૭ અસાંમે=અમારામાં, અમમાં.

૯૧ ખીજે ૩૫ બહુવચન-આપણનાં ૩૫.

૧ પહેલી-પાણુ=આપણે આપણ.

૨ ખીજી પાણુકે, પાકે=આપણને.

૩ ત્રીજી-પાણુ, પાણુ=આપણે.

૪ ચોથી-પાણુલાએ=આપણે માટે, સાર.

૫ પાંચમી-પાણુનું=આપણથી, થકી.

૬ છઠ્ઠી પાંજે, જી, જા, જાં=આપણે, છી, છું, છા, છાં.

૭ સાતમી-પાંમેં (વહી)=આપણમાં.

૬૨ બીજે પુરૂષ તું અથવા તો નાં ૩૫.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ તું=તું.

૧ આંકિં=તમે.

૨ તોકે=તને.

૨ આકિ=તમને.

૩ ઉ=તે.

૩ ઉની=તેઓ.

૪ તોલાય=તારે માટે, સાહ.

૪ આંલાએ=તમારા માટે, સાહ.

૫ તોનું=તારાથી, તુંથી, તુજથી.

૫ આનું=તમારાથી, તમથી, થકી.

૬ તોજે, થકી, જી, જા, જાં=તારો, રી, ફે, રા, રાં.

૬ આંજે, જી, જા, જાં=તં મારો, રી, ફે, રા, રાં.

૭ તોમેં=તારામાં.

૭ આંમેં=તમારામાં, તમમાં.

૬૩ ત્રીજે પુરૂષ તે=ઉ નાં ૩૫.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ ઉ=તે.

૧ ઉની=તેઓ, તે.

૨ ઉનકે=તેને.

૨ ઉનીકે=તેઓને, તેમને,

૩ ઉન=તેણે.

૩ ઉની=તેઓએ, તેમણે.

૪ ઉનલાય=તેને માટે, સાહ.

૪ ઉનીલાય=તેઓને માટે, સાહ. તેમને વગેરે.

૫ ઉનનું=તેથી, થકી.

૫ ઉનીનું=તેઓથી થકી.

૬ ઉનજેજી, જા, જાં=તેનો, ની. તું, નાં.

૬ ઉનીજે, જી, જા, જાં= તેઓ, તેઓનો, નો, તું, નાં.

૭ ઉનમેં=તેમાં.

૭ ઉનીમેં=તેઓમાં, તેમનામાં.

૯૪ પિંઢ=પોતેનાં ૩૫ એકવચન તથા બહુવચનમાં-નરે તથા નારી જતિમાં નીચે પ્રમાણે થાય છે.

- ૧ પહેલી—પિંઢ=પોતે.
- ૨ બીજી—પિંઢકે=પોતાને.
- ૩ ત્રીજી—પિંઢે, પિને=પોતે.
- ૪ ચોથી—પિંઢલાય=પોતાને માટે સાર.
- ૫ પાંચમી—પિંઢનું, પિંઢથી=(વમાં)=પોતાથી, થકી.
- ૬ છઠ્ઠી—પિંઢજે, જી, જા, જાં=પોતાનો, ની, નું, ના.
- ૭ સાતમી—પિંઢમેં=પોતામાં.

૯૫ કેર=કોણનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

- ૧ પહેલી—કેર=કોણ.
- ૨ બીજી—કેં કે=કોને, કને.
- ૩ ત્રીજી—કેં=કોણે, કેણે.
- ૪ ચોથી—કેંલાય=કોને માટે, સાર. કને માટે સાર.
- ૫ પાંચમી—કેનું, કિનિલાય=કોનાથી, થકી, કેનાથી, થકી.
- ૬ છઠ્ઠી—કેંજે, જી, જા, જાં=કોનો, કનો, ની, નું, ના.
- ૭ સાતમી—કેંમેં, કિનમેં=કોનામાં, કેનામાં.

શિવાય શ્રી કચ્છીમાં=હો=આ, હુ, એ ઉ=દલાણો, કિયો=કયો, કુંદો=શો, શી, શું બોલાય છે.

૯૬ નામનાં રૂપ—નરભતિ જેને છેડે ઓ હોય છે. જેમકે;—
નીંગરો=એટલે ઓકરોનાં રૂપ ત્રીયે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

- ૧ નીંગરો=ઓકરો.
- ૨ નીંગરે કે.
- ૩ નીંગરે.
- ૪ નીંગરેલાય.
- ૫ નીંગરેનું, થી.
- ૬ નીંગરેજે, જ, જા, જાં.
- ૭ નીંગરેમેં.

બહુવચન.

- ૧ નીંગરા=ઓકરા.
- ૨ નીંગરેકે.
- ૩ નીંગરેં.
- ૪ નીંગરેંલાય.
- ૫ નીંગરેંનું, થી.
- ૬ નીંગરેંજે, જ, જા, જાં.
- ૭ નીંગરેંમેં.

૯૭ નારીભતિ જેને છેડે ઇ હોય છે, તેનાં રૂપ. જેમકે;—ગાડી.

એકવચન.

- ૧ ગાડી.
- ૨ ગાડીકે.
- ૩ ગાડીએ.
- ૪ ગાડી લાય.
- ૫ ગાડીનું, ગાડીથી.
- ૬ ગાડીજે, જ, જા, જાં.
- ૭ ગાડીમેં.

બહુવચન.

- ૧ ગાડીકેં.
- ૨ ગાડીએકે.
- ૩ ગાડીએં.
- ૪ ગાડીએં લાય.
- ૫ ગાડીએંનું, ગાડીએંથી.
- ૬ ગાડીએંજે, જ, જા, જાં.
- ૭ ગાડીએંમેં.

૯૮ નરભતિ જેને છેડે ઉં હોય છે. જેમકે;—લકું=લાકું.

એકવચન.

- ૧ લકું.
- ૨ લકુંકે.

બહુવચન.

- ૧ લકું.
- ૨ લકુંએકે.

૩	લડું.	૩	લડુંએ.
૪	લડું લાય.	૪	લડુંએ લાય.
૫	લડુંતું, લડુંથી.	૫	લડુંએતું, લડુંએથી.
૬	લડુંને, જી, જા, જાં,	૬	લડુંએને, જી, જા, જાં.
૭	લડુંમેં.	૭	લડુંએમેં.

૯૮ વિભક્તિનાં પ્રત્યય લગાડેલાં ઉદાહરણ. અ.

વિસત=વિસીતનાં રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે;—

એકવચન.

બહુવચન.

૧	વિસત.	૧	વિસતું.
૨	વિસતકે.	૨	વિસતેકે.
૩	વિસત.	૩	વિસતેં.
૪	વિસતલાય.	૪	વિસતેલાય.
૫	વિસતતું, થી.	૫	વિસતેતું, થી.
૬	વિસતને, જી, જા, જાં.	૬	વિસતેને, જી, જા, જાં.
૭	વિસતમેં.	૭	વિસતેમેં.

૧૦૦ પી ધાતુ મૂળભેદ, સહર્મક ક્રિયાપદ અને વર્તમાન કાળના રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે;—

એકવચન.

બહુવચન.

૧	આઈં (પચાંતા=હું પીઈંહું.)	૧	અસીં પીંઓંતા=અમે પીંએ છીએ.
૨	તું પીએંતો=તું પીએ છે.	૨	આંધ પીઓંતા=તમે પીઓં છો.
૩	ઉ પીએંતો=તે પીએ છે.	૩	ઈં પીએંતા=તેઓ પીએ.

૧૦૧ નારી ભતિનાં રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ પહેલો પુરૂષ—આઈ પીંવાંતી. અસી પીંઓત્યું.
- ૨ બીજો પુરૂષ—તું પીંએતી. આંધ પીંઓત્યું.
- ૩ ત્રીજો પુરૂષ—ઉપીએતી, ઉપીએન ત્યું.

૧૦૨ અનિયમિત વર્તમાનકાળ નર તથા નારીભતિનાં રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ આઈ પીંઆં ?=હું પીંક ? અસી પીંઓ ? અમે પીંએ ?
- ૨ તું પીં=તું પી. આંધ=પીંએ=તમે પીંએ.
- ૩ ઉ પીંએ=તે પીંએ. ઉપીંએન=તેઓ પીંએ.

૧૦૩ વિધિ વર્તમાનકાળનાં રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ નરભતિ—પીણો=પીવો. પીણાં=પીવાં.
- ૨ નારીભતિ—પીણી=પીવી. પીણી=પીવી,

૧૦૪ શૂતકાળનાં રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ નરભતિ—પીધો=પીધો. પીધા ?=પીધાં.
- ૨ નારીભતિ—પીધી=પીધાં. પીધી=પીધી.

૧૦૫ અનિર્ધારિત ભૂતકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ પહેલો પુરૂષ—મું પીધોતે=હું અસીં પીધોતે=અમે પીતા પીતો હતો. હતા.
- ૨ બીજો પુરૂષ—તો પીધે તે=તું આંધ' પીધાંતે=તમે પીતા પીતો હતો. હતા.
- ૩ ત્રીજો પુરૂષ—ઉન પીધા તે=તે ઉંનીં પીધાં તે=તેઓ પીતા પીતો હતો. હતા.

૧૦૬ સંકેત ભૂતકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ પહેલો પુરૂષ—મું પીત=હું પીત. અસીં પીત=અમે પીત.
- ૨ બીજો પુરૂષ—તો પીત=તું પીત આંધ' પીત=તમે પીત.
- ૩ ત્રીજો પુરૂષ—ઉન પીત=તે પીત. ઉંનીં પીત=તેઓ પીત.

૧૦૭ ભવિષ્યકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ પહેલો પુરૂષ—આંઉં પીધોસે= અસીં પીધાસીં=અમે પીશું. હું પીસ.
- ૨ બીજો પુરૂષ—તું પીને ?= આંધ' પીધા ?=તમે પીશો ? તું પીશો ?
- ૩ ત્રીજો પુરૂષ—ઉ પીધો ?= ઉ પીધા ?=તેઓ પીશે ? તે પીશે ?

૧૦૮ ઉપરના ક્રિયાપદનાં નારીજાતિનાં રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ પહેલો પૂરૂષ—આઉં પીંધીસ અસીં પીંધાસીં=અમે પીશું.
=હું પીશ.
- ૨ બીજો પૂરૂષ—તું પીનીએ ?=તું આંઈં પીંન્યું ?=તમે પીશો ?
પીશે ?
- ૩ ત્રીજો પૂરૂષ—ઉ પાંધી ?=તે ઇ પીન્યું ?=તેઓ પીશે ?
પીશે ?

૧૦૯ જા ધાતુ મૂળભેદ સકર્મક્રિયાપદ અને વર્તમાનકાળનાં રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ આઉં વિગાંતો=હું જાઉં છું. અસીં વિગાંતો=અમે જાઈએ છીએ
  - ૨ તું વિંગોતો=તું જાય છે. આંઈં વિંગોંતા=તમે જાઓ છો.
  - ૩ ઉ વિંગોંતો=તે જાય છે. ઇ વિંગોંતા=તેઓ જાય છે.
- ૧૧૦ ઉપરના કાળનું નારીજાતિનું રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ આઉં વિગાંતી. અસીં વિંગોંત્યું.
- ૨ તું વિંગોંતી ? આંઈં વિંગોંત્યું ?
- ૩ ઉ વિંગોંતી ? ઇ વિંગોંત્યું.

૧૧૧ અનિયમિત વર્તમાનકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:-

એકવચન.

બહુવચન.

૧ આઈ વિંગોં ? હું જઈ ? અસીંવિંગોં ?=અમે
જમએ ?

૨ તું વિંગોં=તું જય.

આઈ વિંગોં=તમે જમો.

૩ ઉવિંગોં=તે જય.

ઈવિંગોં=તેઓ જય.

૧૧૨ વિધિ વર્તમાનકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ નરજાતિ-વિંગાણો.

વિંગાણાં.

૨ નારીજાતિ-વિંગાણી.

વિંગાણીયું.

૧૧૩ ભૂતકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:-

એકવચન.

બહુવચન.

૧ નરજાતિ—વ્યો=મથો.

વ્યા=મયા.

૨ નારીજાતિ—વધ=મધ.

વૈયું=મધયો.

૧૧૪ અનિયમિતભૂતકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:-

એકવચન.

બહુવચન.

૧ નરજાતિ—વેંધો=જતો.

વેંધા=જતા.

૨ નારીજાતિ—વેંધી=જતી.

વેંધ્યું=જતું.

૧૧૫ ભૂત વર્તમાનકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ આઈ વ્યોઝયાં=હું મથો છું. અસીંવ્યાઝયોં=અમે મયા છીએ.

- ૨ તુ ઓઝોએ=તું' મયો છે. આંધ બ્યાઅથો=તમે મયા છે.
૩ ઊઓઆય=તે મયો છે. ઉઓઝેન=તેઓ મયા છે.

૨૧૬ ભવિષ્યકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ આંઈ વેંધોસ=હું જઈશ. અસીં વેંધાસીં=અમે જઈશું.
૨ તુવેને ? તું જઈશ ? આંઈ વેંધા ?=તમે જશો ?
૩ ઉવેધો ?=તે જશે ? ઇવેંધા ?=તેઓ જશે.

૨૧૭ ઉપરના કાળતું નારી ભતિતું ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ આંઈ વેંધીસ=હું જઈશ. અસીં વેંધાસીં=અમે જઈશું.
૨ તુવેનીંએ ?=તું જઈશ ? આંઈ વેંન્યું ?=તમે જશો ?
૩ ઉવંધી ?=તે જશે ? ઇવેંન્યું ?=તેઓ જશે.

૨૧૮ વિરામ ચિન્હ વિષે=વેસામે ખાધે ન્યું નિ સાન્યું, ઇત્રે કોઈ પણ

જાતજી માલખેલ કરમેં, અથવા તલિખે વાંચમેં પાંજે મનજો
ભાવ બરાબર સમજજો, તેંલાય જુધે જુધે ડેકાણે તે જુધી જુધી
રીતસેં અટકાંતા, તેં કે વેસામે ચોન્તા. એશ્યું નિસાન્યું હેક
લિખેમેં. આવશ્યું ઝેન. વેસામે ખાવાની નિસાનિયો, એટલે કોઈ
પણ જાતની વાતચીત કરવામાં અથવા તે લખવામાં વાંચવામાં
આપણા મનનો ભાવ બરાબર સમજાય તેટલા સાર જુદે જુદે
ડેકાણે ને જુદી જુદી રીતથી અટકીયે છિયે, તેને વિરામ

ચિન્હ કહે છે. એવી નિશાનિયો હેઠળ લખવામાં આવી છે.

૧ , અદ્યવિરામ=જરાવાર વેસામો.

૨ ; અર્ધવિરામ=દન્માં પણ જરા ઝંઝીવાર વેસામો.

૩ . પૂર્ણવિરામ=(ટાપ)=મીંઢી જલવાર વેસામો.

૪ : વૃદ્ધવિરામ અથવા વિસર્ગ=ખીં અખરેં જે વચમે,
અથવા છેડે તે હ, જેડો ઉચાર થેજ નિસાની.

૫ ? પ્રશ્નચિન્હ=સવાલજી નિસાની.

૬ ! ઉદ્દગાર ચિન્હ=અજાએલીજી નિસાની, અથવા મનજે
ઉભરો કહેજી.

૭ “ ” અવતરણું ચિન્હ=મેંએકેંજે લખાણુ ડેખાડે જહું.
નિસાન્યું.

૮ ( ) [ ] કૌંસ ધનમેં પણ કોય કોય સખધકે વાએક
(વાક્ય) લિખેજી નિસાન્યું.

૯ - સંયોગચિન્હ=ખીં સખધકે જેડેજી નિસાની. અને—
લંબી હુવેત, ગુરૂ રેખા ચોન્તા.

૧૦ = ખરાખરની નિશાની=ખરાખજી નિશાની.

૧૧ , અધ્યાહારની નિશાની=હીનિસાની કવિતા વગેરે ઠેકાણે.
કોઇ અખર ગેભ (અલોપ) વતાએજી નિસાની આય—
આ નિસાની કવિતા વગેરે ઠેકાણે કોઇ અક્ષર ગેખ
(અલોપ) બતાવવાની નિશાની છે.

શ્રી કન્ઠી લાપાના વ્યાકરણ પિષે પ્રકરણ ૨ ખીજી સમાપ્ત.

પ્રકરણ ૩ જી—શ્રીકૃષ્ણ કાકીયો વિષે.

૧૧૯ સવારમાં વહેલા ઉઠવા વિષે.

હોડુરો.

રાતને વેલો ધુમિરે, વેલો ઉભિયે વીર;
બર યુધી અને ધન વધે, ધુખમે રહે સરીર. ૧

૧૨૦ શ્રી કૃષ્ણ કાકી ૧ પહેલી.

“ મિહડારે આંકે સચીજ ચાંતોડે આંક ” એ રાગમાં.
‘વેલા પરોડમે’ ઉથી કરને, આંઈ રામકે રટયો વલાંઈ’,
મિહડા રે આંકે—એ ટક. ૧

માપેજ આંધ સેવાજ કળ; નકાં પોપ પાપ’ધા ધાંઈ’,
ધનીંજે ઉપકાર આય આંતે; આંઈ જુલી મવેજ બાંઈ’,
મિહડારે આંકે—૨

કેં સેં પણ આંધ કજીઓ મ કળ; આંધ’ ડુ:ખ મ ઠીજ બરાઈ’,
કુટુંબમે’ પણ કલેસ મકળ; આંધ’ વેર મ કળ વલાંઈ’,
મિહડા રે આંકે—૩

પોપ પાછો આંઈ ખ્યાલજ કળ; કુરો કેણું આય પાંઈ ?
ધુનિયામે’ પણ ધોરતી રખળ; આંઈ વેર મ કળ વલાંઈ’,
મિહડા રે આંકે—૪

નેડો વખત તેડો વિચારજ રખળ; ધબ્બો ત ન ઈધો પાંઈ’,
નારજીજ હી સચ્ચો સુધાયો; આંઈ ખોટી મ કળ મિલાંઈ’,
મિહડા રે આંકે—૫

૧૨૧

કાફી ૨ બીજી.

“ આઈ વિઠા અથો વિચારમે; સે વેનેતા વિઝોયો,” એ રાગમાં.
સીજ ઉલીને સાંઝી થઇ; તેસીં આંધં કુરો કમાયો ?

આઈ વિઠા અથો વિચારમે:—એ ટેક ૧

આસા રખોતા અભ્યાસજી; આંધં માસ્તર કે ન બાંયો,
કુરો કેલું અય ? કોં ન વિચાર્યો; હીતે પાઠ કર્યો પાંયો,
આંધં વિઠા અથો વિચારમે—૨

આં સાથ ઐનસે સારા થૈ વ્યા; આઈં પશુ કરણી કોં કમાયો,
કૂડ કઠવા જડેં કેઠે મંજથી; તડેં અભ્યાસ થોંધો પાંયો
આંધં વિઠા અથો વિચારમે—૩

(ડીસો !) કૈક અભ્યાસો અગિયા થૈ વ્યા; આઈંતાં રાંધમેંતા
વિઠાંયો,
ખીએ બાલેસ્તર કૈક થઇ વ્યા; ઉંનીં જડેં વખતકે વિચાર્યો,
આંધં વિઠા અથો વિચારમે—૪

કાયા ત્યાં સુધી કરણીજ કેણી; આંધં અખ્યું કોં ઉધાડયો,
નારાણુજી એ નીમ રખીને; આઈ આંજે અભ્યાસ કે હલાયો,
આંધં વિઠા અથો વિચારમે—૫

૧૨૨

કાફી ૩ ત્રીજી.

“ સવાર સાંઝી અને સગો ડીંમે; આંધં કમ કર્યોજ લલા” એ રાગમાં.

શી રામચંધર આંતે રાજી થીંધા; આંમેં શીંધો જજી કલા,

સવાર સાંઝી—એ ટેક. ૧

પાણ્ય કરિયોંતા સે ઉ ડીસેતો; હાણે વિચારને હલજ વલા,
જેડા કરમ તેડા ફલજ ઉતો; ઇ ડીસજેન્તા પધરા બલા,

સવાર સાંજી—૨

કેં ડીઠા એન ? ઈ મૂરખચોન્તા; ઇર્તા અખિયેસેં ડીસ જેન્તા (વલા)
ડીસો! ફેક જીવડા મોજ કરિનતા; અને ફેક ખેનતા ખલા,

સવાર સાંજી—૩

હાણે બ્યો વખતસે જલ મ કલ, ભાકીં આય તેંજ કર્યોં વલા,
પંઢીતેં કે આંધં પુઝીજ ન્યારો; ત આંકે વતાઈધા સચી (સલા),

સવાર સાંજી—૪

ગીતાજીમેં પલ્ય ગ્વાન ભર્યોં આય; સેતાં સંત સીખાઈધા બલા,
નારાણ્યજીયે નીમ રખીને; આંધં નીરખેને ન્યારો વલા.

સવાર સાંજી—૫

૧૨૪ શ્રી કુચ્છી કાફી ૪ ચોથી.

“ આંકે ખમાંની રા ખેંગાર. ” એ રાગમાં.

આય વલો અસાંજે વતન; હિન માતૃભૂમિકે નમન,
કુચ્છી અસાંજ કોડ મંગ; કુલભાન કરીએન તન મન,

આય વલો અસાંજે વતન. એ ટેક—૧

રતન ખણ્ણી વિદેસ જને; મેરામણ ઉછરન;

મલ જોડા માલમ મધુવેસેં; સાગર પાર પુઝન.

આય વલો અસાંજે વતન—૨

ઢોલકતે નિત થાપ લગેને; તંલુર વાયઝ પડન,

સુરતા જેંજ લગી સાહેબસેં; ક ફયું મિઠિયું કુછન,

આય વલો અસાંજે વતન.—૩

ખીર સાગર જ્યું લખમ્યું; જગ માલણુ જી જુલન,
જિત કપુરી હોથલ જડ્યું, પદમણ્યું પ્રગટન,
આય વલો અસાંજો વતન—૪

બાલ ચોગીની સરસતી પણ; જમાઇએન ધત આસન,
જગડુસા ખેંગાર પીતાખર; માડીજરે માજન;
આય વલો અસાંજો વતન—૫

હેમારે વટ પુગો નિરંજન; ધીણોધર સંબરન,
અસીં બાલુડા યુલખુલ ધનજન; માડી અસાંજો ચમન,
આય વલો અસાંજો વતન—૬

શ્રી કચ્છી બાષાની લિપિ અને વ્યાકરણુ જો ૧ પેલો પુસ્તક
પૂરો થેઓ.

ૐ શ્રી પરમાત્મને નમઃ ॥

આ ગ્રંથકારની સંક્ષેપમાં પિછાન અને પ્રવૃત્તિ આબત.

૨૧. ઠક્કર નારાયણજી તુલસીદાસ જ્ઞેનપોત્રા યાતે રઘુવંશી લવાણુ ક્ષત્રિય અને ગોત્ર જ્યસેન છે. શ્રી કચ્છ-ભુજ નગરમાં સંવત ૧૬૨૫ ના માગસર વિદ ૧૪ શનિવારે અતુરાધા નક્ષત્રમાં જન્મ થયો છે.

જ્યારે ૫) પાંચ વર્ષની ઉમર થઈ ત્યારે તિર્થરૂપ પિતાશ્રીની નોકરીનો પ્રસંગ કરાચીમાં હોવાથી ત્યાં જવું થયું. ૬) છઠ્ઠે વર્ષે ત્યાંની ગામઠી નિશ્ચાળમાં અખ્યાસની શરૂઆત થઈ. અને ૯) નવમે વર્ષે ગુજરાતી ૩) ત્રીજી ચોપડીમાં સરકારી સ્કુલમાં દાખલ થયો. ૧૦) દશમે વર્ષે ૪) ચોથી ચોપડીનો અખ્યાસ ચાલુ થયો. કે તરતમાંજ તિર્થરૂપ પિતાશ્રીજીને સખ્ત બિમારી થવાથી સ્કુલ છોડવી પડી. અને આખરે સંવત ૧૬૩૭ ના આસુ વિદ ૭ ને રોજ તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો. તેથી આ વખતે માત્ર ૧૨ આર વર્ષની નાની ઉમરે દુઃખનું વાદળ તુટી પડવાથી મારા માતૃશ્રીજી અને એક માવજી નામના લઘુ બાલકને તેડીને પાછા શ્રી જન્મભૂમિમાં આવ્યા. પણ આવા સંયોગેને લઈને દિવસે ઉદ્યામ કરીને રાત્રિસ્કુલમાં અખ્યાસ ચાલુ કર્યો. ત્યાં કેટલીક મુદત પછી નીચે લખ્યા પ્રમાણે સર્ટિફિકેટો મળ્યાં.

સર્ટિફિકેટ.

નાં સ્કુલ નં ૧૦ નં ૮૪ સન ૧૮૮૫-૮૬.

આપવામાં આવે છે કે આ વિદ્યાર્થી નામે નારાયણજી તુલસીદાસ

જુજ દરખારી ગુજરાતી નાઇટ સ્કૂલમાં હાલે ગુજરાતી ધોરણ પાંચમાનો અભ્યાસ કરે છે તેને ગણિતમાં વ્યવહારી અપુર્ણાક, દશાંશ, ત્રિરાશી, તથા સહેલી પંચરાશી સુધી હિસાબ બરાબર આવડે છે. નિજાળમાં બરાબર વખતે તથા હમેશાં હાબર રહેનાર અને મહેનતુ હોઈ એના દેખાવ ઠરતાં એનામાં યુદ્ધિ ધણી સારી જોવામાં આવે છે. પોતે હુકમ પાળનાર છે. તથા ઉપરીને સંતોષ પમાડે એવા એનામાં ગુણ છે. મિબબ શાંત છે. ઉમ્મર વર્ષ ૧૮ ની છે.

તારીખ ૧૧—૩—૮૬

સહી. ઉસમાન બચલ.

જુજ નાઇટ સ્કૂલના મહેતાજી.

સાર્ટીફિકેટ (૨) બીજું.

જુજની ૬૦ ગુ. નાઇટ સ્કૂલના વિદ્યાર્થી હકકર નારાણજી તુલ-સીદાસને લખી આપવામાં આવે છે કે તેણે અત્રેની નાઇટ સ્કૂલમાં પાંચમું ધોરણ પસાર કર્યું છે. તેણે મજકુર સ્કૂલમાં લગભગ બે વર્ષ અભ્યાસ કર્યો તે દરમિયાન તેની ચાલવ્યલગત ધણી સારી જોવામાં આવી પોતે ખંતી મહેનતુ અને ઓખીડીઅન્ટ છે. તેના સ્વભાવ તથા ખંતથી એવી આશા રહે છે કે, તે જે ઉપરીના હુથ નીચે રહેશે તેને સંતોષ પમાડશે.

મુ. જુજ.
તા. ૪-૩-૮૭

સહી. ઉસમાન બચલ.
જુજ ના. મહેતાજી.

સંવત ૧૯૪૨ ની સાલથી શ્રી દરખારી હાપખાનામાં કંપોઝીટર તરીકે નોકરી થઇ અને અંગ્રેજી માત્ર સેકન્ડ યુક સુધી અને ગુજરાતી.

સાતમી સુધી અભ્યાસ કર્યો. ત્યાર બાદ સિંધી અભ્યાસ ચાલુ કરતાં તે પશુ છેવટે ૪ થી સુધી થયો. સમગ્ર અહિંના મેનેજર સાહેબ રા. રા. મંગળજીભાઈ પણ વિદ્વાન હોવાથી અનેક ભાષાના યાતા હોવાથી એ લાભ પણ નોકરીનાજ ટાઇમમાં મળી શકતો હતો. વળી, મેં ૨૦ ૨૦ છોટાલાલભાઈ સેવકરામભાઈ શ્રીમન્ કચ્છા-ધિપતિ મહારાજાધિરાજ મિરઝાં મહારાજો શ્રી ૭ ખેંગારજી સવાઇ બાહાદુર જી. સી. એસ. આઇ., જી. સી. આઇ. ઇ. ના માર્ટર અને સેક્રેટરી સાહેબ તરીકેના કામની સાથે છાપખાનાના સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટનું કામ પણ કરતા હતા, તેઓશ્રીજીની સાથે પરિચય થયો. અને મે. રા. રા. રજુછોડભાઈ ઉદયરામભાઈ શ્રી કચ્છપ્રાંતના ફેર દીવાનજી સાહેબ સાથે પણ પરિચય થયો. એટલે અંથો લખવા તરફ મનોવૃત્તી તો ઠોડી. પણ તેમાં પ્રથમ અનેક વિદ્વાનોના લખાએલા અંથોનું અવલોકન કરવું જોઈએ. તે અને પિંગળના અભ્યાસની પણ જરૂર જણાવાં તે પણ કરવા માંડયો.

સંવત ૧૯૧૭ ની સાલથી પ્રથમ “શ્રી રઘુવંશી લવાણા યાતિ વિવાહ દર્પણ ” લખવાની શરૂઆત કરી. સંવત ૧૯૫૧ ની સાલમાં લખ થયાં. એટલે એ સંબંધીની અનેક અનુભવી હકીકત પુસ્તકમાં કાળલ કરવાનું બની શક્યું. પણ નોકરી ઉપરાંતના વખતમાં ટ્યુશન છોકરાંઓ ભણાવવાનું કામ કરતો હતો, એટલે અંથ લખવાને જીજ્ઞ વખત છુટીના કિવસમાંજ બની શકતું. એટલે સંવત ૧૯૫૩ની સાલે લખાઇને પૂરો થયો.

સંવત ૧૯૫૪ ની સાલે આવશ્ય વિદ ૮ (ગોકુળઅષ્ટમી)ને રાજ

રાત્રિના આર વાગ્યે ખરોખર જીવાન ૨૦) વીસ વર્ષનો ભાઈ એજ રાજ કોલેસની ખિમારીથી રામજીરણુ થવાથી તે રાજથી સંસારપરથી વેરાબ્ય વૃતિ થઇ. અને સંવત ૧૯૫૫ માં છોકરો ગુજરી જવાથી વધારે જીવ ઉઠી જવાથી સવારના ધર્મશાસ્ત્રના અર્થોનું અવલોકન અને મહાત્માઓ સાથેના પરિચયમાં રહેવા લાગ્યો તેથી મનને શાંતિ મળી.

સંવત ૧૯૫૭ ની સાલથી નામદર મે. રા. રા. ઉપાધ્યાય ભાઈએ શ્રી કોટડીવાળા બાગમાં ખેતા હસ્તેશ આશાદી ખાતાકી કામગીરીમાં રા. રા. વાલજીભાઈ બાગ સુ. સાથે રહીને કામગીરી સોંપી. તેમાં “માપનશાસ્ત્ર” રાજ્યવલભ” વિગેરે અર્થોના અવલોકનનું પની શક્યું. અને તે કામ પ્રસંગે મળેલા સર્ટિફિકેટો નીચે લખ્યા પ્રમાણે છે:-

સર્ટિફિકેટ.

હું ખુશીથી લખી આપું છું કે છાપખાનાના કંપોઝીટર ઠ. નારાણુજી તુલસીદાસે મારી પાસે કોટડીવાળા બાગમાં બંગલાના કામ સંબંધમાં હિસાબી વિગેરે કામ મારી દેખરેખ નીચે લખીજ સંતોષ કરક રીતે કરેલું છે તે જાતે સારા સ્વભાવનો અને વધાદાર છે, તેમજ હું ખાત્રીથી કહી શકું છું કે તે જેના હાથ નીચે નોકરી કરેલો તેને હિસાબી વિગેરે કામમાં સંતોષ પમાડશે. તે લખાણ સંબંધી કામ પણ સંતોષકારક રીતે કરી શકે છે.

મહા શુદ્ધ પ સોમે સંવત ૧૯૫૯.

(સહી) વાલજી વિ. ભાવજી.

બાગ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટની વતી.

સંવત ૧૯૬૦ની સાલથી આગાદી ખાતાની સ્પેશિયલ ડ્યુટીના પ્રસંગની કામગીરી હોવાથી બહાર ગામડાઓમાં અને જમલોમાં જવું થતાં રેવેન્યુ કામગીરી તરફ લક્ષ્ય થતાં એ સંબંધીના કાર્યોનું અવલોકન કર્યું. અને તેથી સંવત ૧૯૬૨ની સાલે અબકાસા તાલુકે બિટાનામુ તરીકે બદલી થઈ. એટલે તે વખતે શ્રી હજુર સેક્રેટરી સાહેબે આપેલું સર્ટિફિકેટ નીચે પ્રમાણે છે.—

આં ૦ ૦૦ નંબર ૪૨

હકર નારાયણ તુલસીદાસને આથી લખી આવવામાં આવે છે કે તેમણે અમારા હસ્તેના હાખખાનામાં લગભગ ૨૦) વીસ વર્ષ પર્યંત કામ કરી અમને સંતોષ આપ્યો છે. તેમની કામ કરવાની રીતબાત અને કુરતી જેતાં સોંપવામાં આવેલું કામ તન, મન અને ઉત્સાહથી કરી ઉપરીને સંતોષ આપવા સંપૂર્ણ કાળજી રાખે છે. હાલમાં આશરે ત્રણ ચાર વર્ષ થયા અમારી પાસેની કામગીરીમાં જેડવામાં આવેલા તેમાં પણ તેમણે સારી રીતે ખંતથી લક્ષ્ય રાખી અમને પરીપૂર્ણ સંતોષ આપ્યો છે. આશા રાખવામાં આવે છે કે જેના જેના તાખામાં તે નોકરી કરશે તેમની કૃપા મેળવી સંપૂર્ણ પ્રીતિને પાત્ર થશે.

Chhotalal Shavakram.

જુન ૨૯-૧૯૦૬.
મહા સુદિ ૫ સોમ, સં. ૧૯૬૨

} ડાહાલાલ શેવકરામ.
હજુર સેક્રેટરી.

એ સાથે અબકાસે નોકરીમાં જતાંજ એક હોકરો ગુજરી ગયો અને તરતમાં બિમારી શરૂ થઈ એટલે સંવત ૧૯૬૩ની સાલે આજી જુનમાં આવીને ૭ માસ અને ૧૨ દિવસ વિજ્ઞાન રિધિતિમાં ગુજ્યાં, પછી ઓગિંતા શ્રી ભગવતી કૃપાથી સાઈ થતાં નોકરી પર ગયો.

સંવત ૧૯૬૪ ની સાલે “શ્રી તુળસીવિવાહ અને ઝોખાના લગ્નમાં ગવાતાં માંગણિક ગીતો” એ નામનું પુસ્તક મારા સ્નેહી નરસિંહ લખ-મર્સીના આગ્રહથી લખીને તૈયાર કર્યો.

સંવત ૧૯૬૫ ની સાલે શ્રી કાશી નિવાસી પરમહંસ પરિ-
બ્રાહ્મકાચાર્ય વર્ચસ્વામી શ્રીજી પરમાત્માનંદજી માહામંડલેશ્વરજી
જુજનગરમાં પધાર્યા અને ત્યાં ચાતુરમાસ સુધી નિવાસ થતાં તેઓ-
શ્રીજી પાસે શ્રી સામુદ્રિક વિદ્યા સંબંધી જ્ઞાન મેળવવાનું બની શકવા
પ્રમાણે અનુભવ લધો. અને એક જ્ઞાનબાજી તેઓ શ્રીજીની આજ્ઞા
પ્રમાણે લખીને તૈયાર કરી. તે કાર્યમાં મારા પરમપૂજ્ય શ્રીજી રા. રા.
વિજ્ઞાનજીબાઇને પણ અતિ પ્રેમ હોવાથી સાથેજ કામ કર્યું. અને
એજ સાલમાં તેઓશ્રીજી કાશી તરફ પધારતાં હું અમદાવાદ એ જાણ
તથા ઉપર લખેલા પુસ્તકો છપાવવા માટે હજુરથી રજા લઇને ગયો.

શ્રી અમદાવાદમાં સીતારામ નામના બ્રહ્મચારી સામુદ્રિક વિષયમાં
અતિ ઉચ્ચ જ્ઞાન ધરાવનારાનો સમાગમ થતાં પ્રેક્ટીકલ જ્ઞાન મેળવ-
વાનો પ્રસંગ આવતાં મેં પણ ધણા પુરૂષોના હસ્થ મસ્તકાદિક જોઇને
જૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન મારી અદ્ય યુદ્ધ અનુસાર કહેવા માંડ્યું.
અને સર્વિશીકેટો ગળ્યાં તેમાંથી નમુના તરીકે એક નીચે પ્રમાણે
અંગ્રેજીમાંથી તરજુમો કરીને અત્રે દાખલ કરેલ છે:—

અમદાવાદ તા. ૨૪-૪-૧૯૦૯.

હું ખુશીથી સરટીશીકેટ આપું છું કે:—કચ્છ જુજના રહીસ.
મીસ્ટર નારાયણજી તુલસીદાસ જોબનપોત્રા સામુદ્રિક જ્ઞાન (માલમીટ્રી
વજ્રે) નો હંચો જ્ઞાન ધરાવે છે. તેમણે મને પણ સંતોષ આપ્યો
છે. અને તે જ્ઞાનને લગતા મારા કેટલાક સંશયોને સાબીત કરી આપ્યા છે.

જો કે તે બ્રાહ્મણ નથી તો પણ તે જ્ઞાનનું જ્ઞાન મેળવવા માટે તેમના ખંત અને મહેનતને માટે તેમને ધન્યવાદ થટે છે.

Manelal J. Patel.

મણીલાલ જે. પટેલ.

કલાર્ક-ટી. એસ. ઓફિસ.

ગુજરાત.

સંવત ૧૯૬૬ માં સિંધી ભાષાની અમરલાલ જન્મસાંખી વિગેરના આધારથી “ શ્રી દરિયાલાલ પ્રાર્થના તરંગિણી ” નામનું પુસ્તક લખીને તૈયાર કર્યું. અને સંવત ૧૯૬૯ ની સાલે મે. રા. રા. વિજ્ઞાનજીભાઈ શ્રી ઘોડાર સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ જેઓ એક મહાત્મા પુરૂષ તરીકે ગણાય છે. તેઓ શ્રીજીના તાબામાં શ્રી (દરખારી) વાહનના કારખાને કારકુન તરીકે બદલી થઈ. એટલે અંથો લખવા તરફ વધારે શોખ લાગ્યો. એટલે આં “ સામુદ્રિક દર્શણ ” આદિ અંથો સંવત ૧૯૭૫ની સાલ સુધી લખાયા તેની યાદી આ પુસ્તકને છેડે છેપેલ છે, તે વાંચવાથી નિગાહમાં આવશે.

મે. રા. રા. વિજ્ઞાનજીભાઈ હાલે રેવેન્યુ જનરલ ડ્યુટી અધિકારીની જગ્યા પર છે, અને તેઓશ્રીજીની પાસે કરેલી નોકરી બાબતમાં તેઓશ્રીજીએ આપેલું સર્ટિફિકેટ નીચે લખ્યા પ્રમાણે છે:—

સર્ટિફિકેટ.

દક્કર નારાયણ તુલસીદાસ જ્ઞેબનપોત્રા મારી પાસે ઘોડાર પેટામાં વેલના કારખાના ખાતે કારકુન હતા. તેઓ લગભગ ૬) જ વરસ સુધી મારા પેટામાં હતા. તે દરમ્યાન તેમણે પોતા હસ્તેનું કામ બરાબર કર્યું છે. કામ કરી ઉપરીને કેમ ખુશી રાખવા તેવો તેમનામાં

સ્વભાવિક ગુણ છે. તેઓ મહેનત અને બુદ્ધિશાળી છે. એકંદરે તેમના કામથી અને સંપૂર્ણ સતોષ થયો છે. તેથી તેમને વધારે પગાર તથા દરમ્મની નોકરી મળે તેમ હું ચાહું છું.

સંવત્ ૧૯૭૬ ના વૈશાખ વદ ૪ શુકરવાર.

(સહી) વીસનજી રાઘવજી.

૨૧-૫-૭૬ જ. ડ્યુ. અ.

મે. રા. રા. વિશ્વનજીભાઈના પરિચયમાં આવતાં અને ધણી સમર્થ મહાત્માઓ, બ્રહ્મચારીઓ અને પંડિતોની સેવાનો લાભ મળ્યો છે, અને પ્રસંગોપાત વૈદકવિદ્યા સંબંધીના ઉત્તમ ગુણો પશુ મળ્યા છે, અને તે નિર્દોષ માતાના ધાવણ (દ્વિધ)ની માફક ગુણકારી નિવડ્યા છે.

વળી, રા. રા. વાલજીભાઈ બામ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબને એ વિદ્યા સંબંધી બહુ જ ઉચ્ચ પ્રકારનું જ્ઞાન હોવાથી પ્રસંગોપાત તેઓ સાહેબે પશુ અને નિષ્પાક્ષસ મનથી શીખવવા માંડ્યું. તેથી હર્સ, ધાતુપુષ્ટી, સુરમાઓ અને નસકોરી કુટવી વિગેરે પર રામપ્રાણ અસર કરતાં અને અનેક સર્ટિફિકેટો મળ્યા છે. પશુ તે અને લંબાણના કારણસર દાખલ ન કરતાં માત્ર ૧) એક જ નીચે લખ્યા પ્રમાણે દાખલ કરેલ છે એ તેઓ સાહેબોનો ઉપકાર મારે શુધી ન જતાં લખેલ છે.

જ્યોતિર્મઠાધીશ્વર
સ્વામી વિજયાનંદસાગર
ગુરુ
મધુસુદનાનંદ સ્વામી
સ્વસ્થાન વદ્રીકાશ્રમ.

સર્ટિફિકેટ.

શ્રી કચ્છજી નગરવાલા ઠક્કર નારાયણજી તુલસીદાસ જ્યેષ્ઠપી-
ત્રાને હું મધુજી જીની સાથે લખી આપું છું કે તેમણે અમોને
નસકોરી પુટવાની જે દવા આપી હતી તેથી અમોને ધણેજ ફાયદો
થયો છે અને તેથી અમે ખાત્રી કરી છે કે તેઓએ મહાત્માઓની
પાસેથી પોતાના સત્સંગની સાથે દેશી દવાઓનું સાઈ ગાન મેળવ્યું
છે એમ અમે ખાત્રી કરી છે.

મિતિ પૈ.૫ વદી ૮ સોમવાર સંવત ૧૯૭૬

જ્યોતિર્મઠાધીશ્વર
સ્વામી વિજયાનંદસાગર
ગુરુ
મધુસુદનાનંદ સ્વામી
સ્વસ્થાન વદ્રીકાશ્રમ.

સંવત ૧૯૭૬ નીજ સાલમાં શ્રી સરસ્વતિ દેવીની કૃપાથી “ શ્રી કચ્છી ભાષાની લિપિ અને વ્યાકરણ ” નું પુસ્તક ૧ હું. (શ્રી ગુજરાતી ભાષાની સમજૂતી સાથે) તૈયાર થતાં નામદાર મેં ૨૦ ૨૦ ૨૦ વિહલજભાષ કેશવજભાષ ખી. એ. શ્રી કચ્છ પ્રાંતના એન્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબે તથા ખીજા વિદ્વાનોએ એ સંબંધી પોતાના અભિપ્રાયો આપેલા છે. તે આ પુસ્તકમાંજ આગળ છાપેલા છે. તે મેહેરખાનીથી નિગાહમાં લેશે.

આ લિપિને એક નકસો શ્રી કચ્છાધિપતિ શ્રામજી માહારાજાધિરાજ મિરજાં માહારાજો શ્રી ૭ ખેંગારજી સવાઈ ખાહાદૂર જી. સી. એસ. આઈ., જી. સી. આઈ. ઈ. ની હજુરમાં નામદાર મે. રા. રા. રાજો ખાહાદૂર ચુનીલાલ સારાભાઈ શ્રી કચ્છ પ્રાંતના દીવાનજી સાહેબે રજુ કરીને પસંદ થતાં મને યોગ્ય આશ્રય અપાવેલ છે. અને જ્યારે અન્નદાતાશ્રીજીની સ્વારી વિલાયત પધારતાં મારી આર્થિક સ્થિતિને લીધે મને પૈસાની ખાસ જરૂર હતી, ત્યારે શ્રી ભગવતીની કૃપાથી એક દિવસે કુદરતે અમારા અન્નદાતા શ્રીજીના પાટવી કુમારશ્રીજી માહારાજા કુમાર શ્રી વિજયરાજજી સાહેબ ઉર્ફે માધુભા સાહેબે મને બોલાવ્યો. અને લિપિ વ્યાકરણનું પુસ્તક પણ સાથે લઈ આવવાની આજ્ઞા કરી. જેથી તે દરમિયાનમાં શ્રી કચ્છીભાષાની લિપિથી લખેલી કોપીયુકો, શ્રીમદ્ ભગવત ગીતા વિગેરે પણ મેં લખીને તૈયાર કરેલાં હતાં તે પણ સાથે લઈ ગયો. એટલે તેઓ શ્રીજીએ વારંવાર ખારીકીથી જોઈને પ્રશ્નો કર્યા, અને નામદાર મેં ૨૦ ૨૦ ૨૦ ખા. દીવાનજી સાહેબ પાસે બિરાજેલા હતા તેઓ શ્રીજીને પ્રેમથી કોપીયુક બતાવીને કહ્યું કે;—“ જુઓ અમારી

કચ્છી ભાષાના અક્ષરોની કોપીલુક” તેઓ શ્રીજીના મુખાવિંદથી “વેરીગુડ” આ શબ્દો સાંભળીને મને અતિ હર્ષ થયો. અને તે વખતે હું શ્રી ભગવતીને વારંવાર ઉપકાર માનવા લાગ્યો. અને તમામ સા-
યેના નમુના જોઈ લેવાયા પછી અમારા ધર્મરાજ્યના નિયમ અનુ-
સાર એ હાથેથી નમીને “ખમા” શબ્દો જોલીને સલામ કરી હું
આનંદથી ઘેર આવ્યો.

મને મારી માગણી અનુસાર ૧૦૦૦) એક હજાર હેન્ડપીસોની નકલો શ્રી દરબાર ખર્ચે શ્રી કચ્છ દરબારી છાપખાનામાં તા. ૨૦-૮-૨૧ ને રોજ છપાવી આપેલા છે.

વળી, અત્રે (મુંબઈ) માં એ કાર્ય માટે ૩) ત્રણ માસની હકની રજા મળતા પગારે અને ચાલુ ખર્ચ માટે યોગ્ય રકમ પણ મળી છે.

આ હકીકત પ્રતિદ્ધ કરવાનું કારણ આપ સાહેબોને નીચે લખેલી બિના વાંચવાથી જાણવામાં આવશે.—

ૐ સંતાસંતદર્પણ અથવા ખેતો ખાંટ અને અંધપ્રહાણ ઉમાડીયો. રચનાર ૨૧૦ કવિ રાધવજી પ્રાગજી હકર કચ્છ નાગરેયા-
વાળાએ પોતાના ઉદ્દગારો કચ્છી ભાષા માટે નીચે લખ્યા પ્રમાણે લખેલા છે.

“ કચ્છી ભાષામાં લેખ પત્ર લખવાનાં સાધન નથી. આજકાલ એ ભાષાથી લગભગ ૧૦૦૦૦૦૦ (દશલાખ) મનુષ્યો પોતાનો વાણી વ્યવહાર ચલાવે છે, છતાં તેનાં વ્યાકરણ કોષ વગેરે કશાં સાધન નથી. કારણકે કચ્છી લોકો પોતાની માતૃભાષા તરફ બિલકુલ ખેદરહીત છે, અમારા શ્રીમાન મહારાજ સાહેબની ખુદ ભાષા કચ્છી છે. આ ભા-

પાને કાઠિયાવાડી લોકો ખાસ “ જડેજી ભાષા ” કહે છે. જડેજી લોકો સિંધમાંથી કચ્છમાં આવ્યા, ત્યારે સુદ્ધ સિંધી ભાષામાં વ્યવહાર કરતા હતા, અને લેખ પત્રો પણ તેમાંજ લખાતા હતા. જડેજી લોકો સંભાની સંગ્રાથી ઝોળખાતા હતા ત્યારે આશરે ૧૦૦૦) વર્ષ પૂર્વે કચ્છમાં આવ્યા. ત્યારબાદ સિંધનો વ્યવહાર કાંઈક કમતી થવા માંડ્યો. અને ગુજરાત સાથે કન્યા વ્યવહાર વગેરે થતાં અને ત્યાંથી તેમજ સૌરાષ્ટ્રની રાષ્ટ્રીઓ સાથે આવતાં ગુજરાતી ભાષા ખોલનારા કાર્યભારીઓએ નામું લેખું અને લેખ પત્રો ગુજરાતી ભાષામાં લખવા માંડ્યા, એટલે લખવામાં સિંધી ભાષાનું સ્થાન ગુજરાતીએ લીધું. પરંતુ ખોલવાનો અસલ વ્યવહાર આજ સુધી કાયમ રહ્યો.

એ નિર્વિવાદ સત્ય છે કે-કચ્છી ભાષાથી હાલે વ્યવહાર કરનારા તમામ લોકો સિંધી ઉતરીને કચ્છ તથા કાઠિયાવાડમાં વસ્યા છે. તેમની મૂળ ભાષા સિંધી હતી, તેમાં ગુજરાતી ભાષાના સહવાસ અને મિશ્રણથી જે વિકૃતરૂપ થયું, તે હાલની કચ્છી ભાષા છે. કચ્છી ભાષામાં કવિતા રચવાના જે છુટા છવાયા જુજ પ્રયત્નો થયા છે, તેમાં કવિતાના નામને ચર્ચાર્થ રીતે યોગ્ય જણાય તેવો તો માત્ર કૃષ્ણદાસ નામના વેદાંતી સાધુનોજ છે. તેની કવિતા છંદઃ શાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે લગભગ દોષ રહિત, શબ્દ તથા અર્થાત્તંકાર સંયુક્ત અને કવિતાના નામને જેમ આપે તેવી છે. સાબળ નામના ખોળ ગૃહસ્થે કચ્છી કવિતા રચી છે, તે સાહિત્યની દૃષ્ટીએ ઉચ્ચ શ્રેણીમાં આવી શકે તેવી નથી. તેણે તો માત્ર પોતાના સાદા વિચારો, કચ્છી શબ્દોમાં મનહર દંડક દ્વારા જણાવ્યા છે. કચ્છી ભાષાની કવિતા કવચિતજ જોવામાં આવતાં કુતુહલરૂપે લોકો હાસ્ય રસના પ્રવાહમાં પડીને વાંચે અને

આય છે, તે શિવાય કોઇ શાસ્ત્રસિદ્ધ વિદ્વાનોએ છંદોબ્ધ કવિતા કચ્છી ભાષામાં કરી નથી. કચ્છી અને સિંધી ભાષાનું મિશ્ર સાહિત્ય જૂની ઐતિહાસિક વાર્તાઓમાં લોકો જોલે છે, જે ઘણું પ્રાચીન અને ઉપ-યોગી છે, તેનું સંરક્ષણ થવાની જરૂર છે. તેમજ જેવી રીતે સિંધી લોકો વર્તમાનપત્રો કઢાડી; પુસ્તકો રચી, સાહિત્યપરિષદો ભરી અને પોતાની માતૃભાષાનું રક્ષણ કરી રહ્યા છે. તેવી રીતે કચ્છી ભાષા ભાલનારાઓએ પણ પોતાનું પ્રાચીન સાહિત્ય જાળવવા, પોતાની ભાષાના અર્થોને ઉત્તેજન આપવા, તેની વૃદ્ધિ અર્થે પ્રયત્ન કરનારાઓને ધટતો આશ્રય આપવા અને એકંદરે પોતાની માતૃભાષાને ખીલવવા જેવી રીતે બીજી ભાષાઓની ઉન્નતિ અર્થે પ્રયત્નો કરવાય છે, તેનું અનુકરણ કરી યત્નવાન થવું જોઇએ. આ કાર્ય માટે વિદ્વાનોને દ્રવ્યાદિની મદદથી સાતુકુળતા કરી આપવા કચ્છના શ્રીમંત વર્ગ તેમજ અમારા નામદાર માહારાજ સાહેબનું અમે ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. જોકે કચ્છી વિદ્વાનોને એ દિશામાં આજ સુધી પ્રયત્ન મંદ છે, પરંતુ આ અમારી નવ સૂચનાપર લક્ષ અપાઇ ધટતું થશે તો અમે અમારો અમ સફળ થયો ગણીશું.” પૃષ્ઠ ૫-૬ (પ્રસ્તાવના)માંથી લીધેલી છે.

આ બિના મારા વાંચવામાં આવતાં શ્રી ભગવતી સ્મરણ કરીને પ્રયાસો કરવા માંડ્યા છે, અને અત્રે પ્રથમ મેં રા. રા. ડોક્ટર જાદવજી ભાઈ હંશરાજભાઈ શ્રી કચ્છ પ્રાંતના માજી સીક્રેટરી મેડીકલ ઓફિસર એલ. એમ. એન્ડ એસ, મુંબઈ અને ડી. એ. એમ. એસ. (લંડન) ઓફિસર સાહેબ અને અત્રે હાલે આખના ડોક્ટર સાહેબ તરીકે આન્ટરોડ પર ધરિપતાલમાં મળ્યો. અને સઘળી બિના જાણીને અતિ પ્રેમથી મારા કામમાં મદદરૂપ થવાને માટે મેં રા. રા. માવજીભાઈ જોવિંદજીભાઈ શેઠશ્રીજી જેઓ અતિ ઉચું જ્ઞાન ધરાવનારા હોવાથી એ કાર્યમાં સા-

મેલ થયા. વળી રા. રા. ડોક્ટર સાહેબ પુનસીબાઈ હીરજી ત્રિવેદી
એ.સ., એમ, એન્ડ, એસ, અને જે. પી. એ ત્રણે સહૃદયોએ ચે-
તાની માતૃભાષાની ઉર્જાત અર્થે પત્નોમાં મદદરૂપ થયા છે.

વળી, અત્રે આવ્યા બાદ હવા પાણીના ફેરફારોથી મારી તબિ-
યત બગડી જવાથી કાર્યમાં અતિ વિલંબ થયો છે. અને જપારથી હું
અત્રે આવ્યો ત્યારથીજ મારા પરમ સ્નેહી સ્વ. ક્ષત્રિય લક્ષ્મીદાસ એ-
ધવજીના દીર્ઘાંશુ ચિ. ડોક્ટર લાલજી લક્ષ્મીદાસે મને દવાઓ અને
મારી તબિયતને અંગે એક કુટુંબીમાં મુરબ્બીશ્રીજીની મરજી સંબ-
ળવા જેટલા મને ઉપયોગી થયા છે. આ એક તેમની અસલ ખાન-
દાનીનું રૂપ મેં પ્રત્યક્ષ અનુભવ લીધો છે.

આ મારા કાર્યોમાં અત્રે જે જે સહૃદયો મને મદદરૂપ થયા
છે અને થશે. તેઓશ્રીનો ઉપકાર મારે કદિ પણ બૂલવું જોઈએ નહિ.
કારણકે;—આ કાર્યમાં મારી માતૃભૂમિની બાપા અને લિપિ કેટલી
બધી ઉપયોગી, સરળ અને તેમાં રહેલું જ્ઞાની પ્રકારનું જે સાહિત્ય છે,
તે છપાઈને બાહાર આવવાથી સૌનું કલ્યાણ થવાને ઉપાય સહેલથી
બની શકશે, એવી આશા રાખું છું.

ૐ શ્રી પરમાત્મને નમઃ

આ અંતકાર તરફથી પ્રસિદ્ધ થએલા અને મધર કૃપાથી થોડી
મુદતમાં છપાઈ બાહાર પડવાના અર્થોની યાદી:—

- ૧ શ્રી રઘુવંશી લવાણા યાત્રિ “વિવાહર્ષણ” કિંમત ૪૦૦
કોરી ૪) આર. તે સિલકમાં હવે નયા. અને અનેક ગ્રાહકોની
માગણીએ આવ્યાજ કરે છે. માટે બીજી આવૃત્તિમાં “શ્રી
વિવાહર્ષણ યાત્રે ચોરી પાણામણ” સુધારા વધારા સાથે
છપાશે. કિંમત રૂ. ૧-૦-૦

- ૨ “શ્રી દરિયાલાલ પ્રાર્થના તરંગિણી” શ્રી હડેરાલાલજીનો ક્ર-
તિલાલ તે પણ બીજી આવૃત્તિમાં સુધારા વધારા સાથે “શ્રી
દરિયાલાલજીની કથા” એ નામથી હપારો. કિમત કોરી ૨)
બે હતી તે રૂ. ૧-૦-૦
- ૩ “શ્રી તુલસિ વિવાહ અને ઝોખાના લગ્નમાં મવાતાં માંગણિક
ગીતો” તૈયાર છે. વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો સહિત કોરી ૨ બે
તે હવેથી કિમત રૂ. ૧-૦-૦
- ૪ “ગાનખાજી” ની કિમત આના ૩) ત્રણ છે તેની માત્ર
રૂ. ૦-૨-૦
- શ્રી કચ્છી ભાષાના શ્રંથો, નકસા અને કોપી બુકો આપ્યતા
- ૫ શ્રી કચ્છી અને ગુજરાતી લિપિના (અક્ષરો) નો નકસો રૂ.
૦-૪-૦
- ૬ શ્રી કચ્છી, ગુજરાતી અક્ષરોની કોપી બુકો નં. ૧-૨-૩-૪-૫-૬
કિમત રૂ. ૦-૩-૬
- ૭ શ્રી કચ્છી ભાષાની લિપિ અને ભાષાનો ભોમિયો ભાગ ૧ પે-
હેલો. રૂ. ૦-૬-૦
- ૮ શ્રી કચ્છી ભાષામાં “શ્રીમદ્ ભગવતગીતાજી” રૂ. ૧-૦-૦
- ૯ શ્રી કચ્છી ભાષામાં ચિહ્નિયો, કામળો, કકોત્રિયો અને અરજીયો
કચ્છી લિપિથી સમજીતી સાથેની ચોપડી કિમત રૂ. ૧-૦-૦
- ૧૦ શ્રીકચ્છી ભાષામાં શિવ ચંદ્રિમ સ્તોત્ર (સમસ્થોત્રી) રૂ. ૦-૨-૦
- ૧૧ શ્રી કચ્છી ભાષામાં ગ્રામત્રી કરવાની રીત. રૂપિયો ૦-૧-૦
- શ્રી હિંદી, ગુજરાતી દેશોદ્ધતિના શ્રંથોની હપાવવાની યાદી.
- ૧૨ “શ્રી ચંદ્રકૃત રામાયણ” હિંદી અને ગુજરાતી ટીકા સહિત
રૂ. ૧-૦-૦

- ૧૩ “ શ્રી સામુદ્રિક દર્પણ ” શુભ, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાંડાં જાણવાની વિદ્યા (સુંદર ફોટો અને સમગ્રુતી સાથે) રૂ. ૧-૮-૦
- ૧૪ શ્રી કુર્કુંબની ફરજ અને સંસારરૂપી સમુદ્ર તરવાના ઉપાયો. રૂ. ૦-૮-૦

૧૫ “ શ્રી ખેતીવાડીનો ખજાનો ” બાર પ્રકરણમાં અપૂર્વ સંગ્રહ છે. એ રૂપિયા રૂ. ૨-૦-૦ (આ પુસ્તક હજી લખાય છે)

ઉપર લખેલા ગ્રંથોમાં પ્રથમ શ્રી કચ્છી ભાષામાં છે તે છપાશે. અને પછી ખીજા ગ્રંથો માટે જેમ જેમ ગ્રાહકોની માગણીઓ અને આશ્રયપર છપાવવા વિચાર છે. વળી, કાઠ સદ્ગૃહસ્થો પોતાનું નામ, ફોટો અને જન્મ ચરિત્ર સહિતની હકીકત સાથે અમર કરવાના ધરા-દાવાળા ઉદાર આશ્રયદાતા છપાવી આપવાનું લખી મોકલાવશે તો તેના ખુલાસાવાર જવાબ તરત લખી મોકલવામાં આવશે. અને ઠરાવ પ્રમાણે તેમને અસુક નક્કો મળશે.

ॐ શ્રી ધન્વંતરી ભગવાનને નમઃ

વાંચો, વાંચો, વાંચો આ જાહેર ખબરથી થતા ફાયદા ખાખત.

એક શરીરે તંદુરસ્તી એ દુનિયાની દોલત છે. શરીરનું રક્ષણ કરવું એ મહાન ધર્મ છે. શ્રી પરમાત્માએ જે જન્મભૂમિમાં આપણો જન્મ કર્યો હોય છે. તો ત્યાંના હવા, પાણી અને વન ઔષધીઓ વધારે ઉપયોગી છે. એ ખાખતમાં અનેક વિદ્વાનો ડોક્ટરો અને વૈદ્યો એક અવાજે પોકાર કર્યા કરે છે. તેની સત્યતા માટે અમેએ પણ સેજ અનુભવ લીધેલો છે. અને હાલે તે ખાખતમાં ખાસ એ સંબંધીના અનુભવી માહાત્માઓ દ્વારાએ નિર્દોષ માતાલુના દૂધની માફક ગુણુ-કારી દવાઓ અનેક દર્દીઓપર અજમાવેલ અમારી પાસેથી મળશે.

૧ આંખ એ પાંખ છે. તેના માટે અતિ ઉત્તમ, અંબનો અને સુરમાઓ વિગેરે દવાઓ દામ પ્રમાણે મળે છે. અને ગરીબોને માટે તદ્દન મફત આપવામાં આવે છે.

૨ આંખો માટે પડળ આવતા અટકાવી રોશની આપનાર અંબન તોલા એકના રૂપિયા ૨૫, નંબર ૨ ખીબના રૂપિયા ૧૫) પંદર. ૨ સુરમાઓ નંબર ૧ થી તે ૬ સુધીના છે. તેમાં નંબર ૧ પેહેલા ના રૂપિયા ૧૦, નંબર ૨ બના રૂપિયા ૫, અને ૩ બના ૩. ૩, ૪ ચોથાના રૂપિયા ૨ એ, ૫ માનો રૂપિયા ૧, અને ૬ છઠ્ઠાનો રૂપિયા માત્ર ૦૧ અર્ધ તોલો એકની કિંમત છે. એ તોલા ૦૧ પા સુધીની શીશી પણ મળશે.

૩ ગમે તેવી જવના હઠીલા હર્સ-અવાસીરની ઉત્તમ દવાઓ લોહી પડતી હશે તો બેજ દિવસમાં અંધ પડશે અને બળતરા એક દમ અંધ પડશે. તેના માટે ધુણી. મલમો, તેલો વિગેરે દવાઓ દરદી રૂબરૂ કે હકીકત પૂરતી લખી મોકલાવશે તો તે પ્રમાણે તુરંત વી. પી. થી મોકલી આપવામાં આવશે. રૂપિયા ૧ થી ઝોછે વી. પી. થશે નહિ. શિવાય દમ, ધાતુપુષ્ટી નસકારી કુટની વિગેરેની દવાઓ વ્યાજબી કિંમતથી મળશે. અતઃ અજમાયશ માટે માત્ર રૂ. ૧ ની દવા મંગાવી ખાત્રો કરવી જોઈએ. અને જો દર્દી પોતાની પ્રતિજ્ઞાથી ઠ] ત્રણ દિવસમાં શાયદો થયો નથી એમ સ્પષ્ટ લખી મોકલાવશે તો તેમને અરધી રકમ પાછી મોકલી દેવામાં આવશે. પણ વી. પી. મંગાવવા અગાઉ અરધી રકમની ટીકેટો વિગેરે આવી જવા પછી દવાઓ મોકલવામાં આવશે. વિશેષ ખુલાસા માટે રૂબરૂ કે પોસ્ટ ટીકેટ મોકલવાથી તરત જવાબ લખી મોકલવામાં આવશે. અને પત્ર વ્યવહાર નીચેના સરનામે કરશો.

ઠક્કર. નારાયણજી તુલસીદાસ બેબન પોત્રા.

શ્રી દરબારી નવી ધોડાર પાસે-કચ્છ જુજ નગર.

શ્રી અમાઉથી આશ્રયદાતા સદ્ગૃહસ્થોના નામો.

શ્રી કચ્છ—ભુજનગર.

પ્રતો-

૧	મહારાજધિરાજ મિરઝા મહારાજો શ્રી ૭ ખેંગારજી સવાઇ બહાદુર. જી. સી. એસ. આઇ. જી. સી. આઇ.ઇ.	૨૦૦
૨	રા. રા. વાલજીભાઇ માવજીભાઇ શ્રી બામ સુ. સાહેબ	૫
૩	આચાર્ય જયશંકર નરભેરામ	૧
૪	રા. ઠા. પ્રેમજીભાઇ નારાયણ. કુંદરડીના ધુ	૧
૫	રામજી માંડલુ હોથી	૧
૬	વેરા નર્મદાશંકર અમૃતલાલ	૨
૭	રા. ભટ પ્રભાશંકર વિશ્રામ વરસામેડીના ધુ	૧
૮	રા. ચતુર્થજી મુલજી જોર	૧
૯	મેતા હરિલાલ પ્રભાશંકર અંબરીયા કચ્છમુદ્રા વાળા	૧
૧૦	વેરા અલીભાઈ મુસાજી અબ્દુલ્લેન અલીભાઈ	૫
૧૧	રા. મેરારજી નથુભાઈ મેહેતા રદી ર્યાંપ અને સીક્કા એકઠા કરનાર	૧
૧૨	રા. રા. મુરારજીભાઈ વેલજી	૨
૧૩	રા. માવજી જાદવજી બુધભટ્ટી	૧
૧૪	રા. જ્ઞેશી મેલજી ખેરાજી ચીઠીખાતાના કારકુન	૧
૧૫	રા. મુળજી રામજી રાઠોડ ચીઠીખાતાના કારકુન	૧
૧૬	રાઠોડ ધનજી દાનસંગ ચીઠીખાતાના પટ્ટાવાળા	૧
૧૭	રાઠોડ રેમુ રામજી મે. રા. રા. રા. બા. દીવાનજી સાહેબ પાસે જમાદાર	૧
૧૮	સોલંકી હરિશંકર ચીઠીખાતાના પટ્ટાવાળા	૧
૧૯	રા. પંડયા જટાશંકર રેવાશંકર ઇબનેર બા. કારકુન	૧
૨૦	મેતા દક્ષપતરામ જગજીવન હાથી ખાનગી ખાતું	૧
૨૧	રા. ભટ જ્ઞાનંદ રત્નેશ્વર ખાનગી ખાતું	૧

૨૨ રા. રા. મહમદ અબ્દુલ રહીમભાઈ રેલવે ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ	૧
૨૩ ધનજી ચના જ્યુસારી	૧
૨૪ સાધુ ઉમરાવદાસ અમદાસજી	૧
૨૫ રા. હુહાર રામજી કરસન	૧
૨૬ રા. રા. મુન્જીભાઈ ચાંપસી બક્ષી સાહેબ	૧
૨૭ રા. રા. મનજીભાઈ લધા જડોદર મેનેજર સાહેબ	૧
૨૮ શા. નાનચંદ શિવજી	૧
૨૯ રા. ઠા. લાલજી હામજી	૧
૩૦ રા. જોશી વેલજી લધા પધરના કુ	૧
૩૧ મે. રા. રા. કરમચાલી રહીમભાઈ નાનજીઆણી બી.એ.કે.રા	૨
૩૨ વોરા કાદીભાઈ મહમદભાઈ	૧
૩૩ રા. મેહેતા બાપુલાલ જટાશંકર	૧
૩૪ જોશી ધનજી શિવજી	૧
૩૫ વોરા ઇસમચાલી મહમદભાઈ	૧
૩૬ રા. કોઠારી વૃજલાલ જીવજી	૧
૩૭ મુનસી મહમદ નશીર મહમદ હુસેન	૧
૩૮ રા. હરિલાલ વિ. ગુલાબશંકર	૧
૩૯ રા. ભગવાનલાલ લધુભાઈ છંયા.	૧
૪૦ મેમજી અબ્દુલ ગફુર હાજી હામદ	૧૦

શ્રી માંડવી તાલુકો-કોટડો.

રા. રા. મારતર ઠા. દેવચંદભાઈ કરમસિંહ હરતે શામજી	
દેવચંદ જોમન પોત્રા.	૧
શૈઠ ગોવિંદજી માવજી	૧
શાહ શૈઠ શામજી દેવશી	૧
બટ ભગવાનજી જેઠા.	૧
શૈઠ મુંદરજી કુંવરજી હા. શૈઠ લાલજી	૧
શૈઠ રજુછોડદાસ જેઠાભાઈ	૧

शेठ भीमल मुणल	१
सेानी लक्ष्मीदास करसनल जवेरी	१
डाक्टरश्री यांदाल अमेराजल डाटडी जगीरदार साहेब	१

श्री अंजर-तालुके.

१ रा. लक्ष्मणभाष हंसराज हकर दुधैना धु	१०
२ रा. पंडया पोपट मोतीराम अंजर	१
३ मे. रा. रा. शेठ हकर परसेतम देवल तुषावाला	२०
४ डा. हरिराम शामल तुषावाला	१

श्री मांडवी तालुके.

१ डा. डोसा हरल तथा लक्ष्मीदास टोपलु-भसका रूद्र	५
२ अत्री नारायणदास शंकरदास मांडवी	१
३ रा. रा. हरिलालभाष दामोदर महेता डाक्टर साहेब मांडवी	२
४ जेशी प्रेमल मुणल अडन	२
५ रा. रा. डाक्टर शंकर पुरषोत्तम	४
६ जेशी परसेतम लक्ष्मण	२
७ डुडीया वल्लभल विश्राम तारभास्वर मांडवी	१

तालुके अयाडि—(३२७)

१ वीरभद्र श्री मानसंगल पुंनल	
२ डा. उत्तरराम वल्लभल पकीर	१
३ अणुसारी नीमयंद भगवानल	१
४ संधवी उत्तरयंद हेमराज	१
५ वेरा धनल तारायंद	१
६ मेता कपुरयंद पास्वीर	१
७ कुअडीया भाषयंद भोकराज लाकडीया	१
८ शा. रघुधीर पुंन	१
९ डा. शिवल मुलल—अंधी	१
१० अंधीर डोसा	१

୧୧	ଡା. ରଞ୍ଜୁଠୋଡ଼ ଛାଣ୍ଡିଘାସ କଟାରିଆ	୧
୧୨	ଜାଣେଇ କାଞ୍ଚା ଭାବସଂଗଞ୍ଜ ଛାଣ୍ଡିଆଣ୍ଡା	୧
୧୩	ଜାଣେଇ କାଞ୍ଚା ରତନସଂଗଞ୍ଜ ପଞ୍ଚପାଞ୍ଚର	୧
୧୪	ଭାମଢ଼ ଛାଞ୍ଚମଞ୍ଜୁ	୧
୧୫	ଶେଢ଼ ରାମଞ୍ଜୁ ଚେଢ଼ା ଛାଣ୍ଡିଆଣ୍ଡା	୧
୧୬	ମେତା କେଶବଞ୍ଜୁ ଘେତସୀ ଛାଣ୍ଡିଆଣ୍ଡା	୧
୧୭	ଡା. ଅରଞ୍ଜୁ ପ୍ରାଗଞ୍ଜୁ-ଛାଣ୍ଡବାଢ଼ା	୧

ତାଳୁକୋ—ବାଗଢ଼ (କଞ୍ଚ)

୧	ଶିବଞ୍ଜୁ ରାଧବଞ୍ଜୁ ଛଞ୍ଚର ଘୁ	୧
୨	ରା. ଡା. ସାମଞ୍ଜୁ ଧୀମଞ୍ଜୁ ଘୁ	୧
୩	ରା. ଛଞ୍ଚରଞ୍ଜୁ ଭାଧବଞ୍ଜୁ ଘାଢ଼ରଗଢ଼ନା	୧
୪	ରା. ଡା. ରାମଞ୍ଜୁ ଭାଧବଞ୍ଜୁ ଶ୍ରୀ ଅଞ୍ଚାଢ଼ାସା ତଞ୍ଚବୀଞ୍ଚଢ଼ାର	୧
୫	ରା. ଡା. କାନଞ୍ଜୁ ଇ. ନାରଞ୍ଜୁ ଛାଣ୍ଡବାଢ଼ାନା ଘୁ	୧
୬	ରା. ଡା. ପଢ଼ମଞ୍ଜୁ ଛାଞ୍ଚମଞ୍ଜୁ ଶ୍ରୀ କାଞ୍ଚପୁରନା ଘୁ	୧
୭	ରା. ରାମଞ୍ଜୁଭାଢ଼ କାନଞ୍ଜୁ କିଢ଼ିଆନଗରନା ଘୁ	୧
୮	ରା. ଦେବଞ୍ଚଢ଼ କାନଞ୍ଜୁ ଗୋଞ୍ଚାରିନା ଘୁ	୧
୯	ରା. ରଞ୍ଜୁ ଇ. ଧୀମଞ୍ଜୁ-ଛାଣ୍ଡବାଢ଼ା	୧
୧୦	ରା. କରଞ୍ଚନଭାଢ଼ ରାମଞ୍ଜୁ ରାପର	୧
୧୧	ରା. ରତନଶ୍ରୀ ଭାବଞ୍ଜୁ ଘାଢ଼ରଗଢ଼ନା ଘୁ	୧
୧୨	ଡା. କରଞ୍ଚନ ପରଶୋତଞ୍ଚ ମୋବାଣ୍ଡା	୧
୧୩	ଡା. ପୁଞ୍ଚଞ୍ଚଢ଼ ଶୁଢ଼ରଞ୍ଜୁ-ଘେଢ଼ା	୧
୧୪	ଡା. କାଞ୍ଚା କେଶବଞ୍ଜୁ ଶୋଢ଼ାଞ୍ଚି	୧
୧୫	ଡା. ତଞ୍ଚକଞ୍ଚି ପ୍ରାଗଞ୍ଜୁ ଗାଞ୍ଚୋଢ଼	୧
୧୬	ଘାଢ଼ିଞ୍ଚା ଶ୍ରୀ ମେଢ଼ରାଞ୍ଚୁ ପଞ୍ଚାଞ୍ଚବା	୫
୧୭	ଡା. ପଞ୍ଚାଞ୍ଚୁ ଭାଧବଞ୍ଜୁ ପଞ୍ଚାଞ୍ଚବା	୧
୧୮	ଢ଼ାଢ଼ୋର ଶ୍ରୀ ଗଞ୍ଚସିଞ୍ଚଢ଼ ଛାଞ୍ଚକିଢ଼ିଆ	୫
୧୯	ଢ଼ାଢ଼ୋର ଶ୍ରୀ ରଞ୍ଚାଞ୍ଜୁ ଘାଢ଼ିଞ୍ଚର	୫
୨୦	ଡା. ନରଞ୍ଚଂଗ ପ୍ରେମଞ୍ଜୁ ଘାଢ଼ିଞ୍ଚର	୧

୧୧	ଡା. ଡା. ଯତ୍ରଧୁର ଲାଘବର ରାମର	୧୫
୧୨	ଲଡ଼େଇ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାଥସିଂହର ସଖୁବା	୧୬
୧୩	କାରା ପ୍ରାଗର ବନେଶଂଖର ସଖୁବା	୧୭
୧୪	ଡା. ଡରଭୟଂ ଶ୍ୟା ମୋରା	୧୮
୧୫	ଶ୍ରୀରୀୟା ରାମଭୟଂ ନ୍ୟାୟ ସଖୁବା	୧୯
୧୬	ଡା. ଭବାନର ଶ୍ରୀ. ଶ୍ରୀମର ଶ୍ରୀତେଗ	୨୦
୧୭	ଲଡ଼େଇ ଧୀମର ପାଂଆର ସଖୁବା	୨୧
୧୮	ଶ୍ରୀରୀୟା ନାନାଶାୟ ରାମଭୟଂ ସଖୁବା	୨୨
୧୯	ଭାଷୟଂ ନାନୟଂ ମେହେତାର ଆଡ଼େଇ	୨୩
୨୦	ଧୀମର ଶ୍ୟାମଳୀ ଆଡ଼େଇ ଶରଦ୍ଧା ଧନ୍ୟପେଟର	୨୪
୨୧	ଡା. ଡାନଶଂଖ ଗଞ୍ଜେଇ ଆଡ଼େଇ	୨୫
୨୨	ଡା. ରାଧବର ବଳଭର ଆଡ଼େଇ	୨୬
୨୩	ଡା. ଗଞ୍ଜେଇ ମୋରା ଆଡ଼େଇ	୨୭
୨୪	ଧନ୍ୟ ଧର୍ମାୟାସ ଧର୍ମାଧୀମ ଆଡ଼େଇ	୨୮
୨୫	ଡା. ଶଂଭୁଶାୟ ପାନାୟଂ ଶ୍ରୀତେଗମନା ଧ୍ରୁ	୨୯
୨୬	ଡୋରୀ ହେଭୟଂ ଶାଂକଶୟଂ	୩୦
୨୭	ଡା. ଲାଘବର ଶ୍ରୀକ୍ରମର ଶ୍ରୀତେଗ	୩୧

ଶ୍ରୀ ଅମ୍ଭାଠାଠା—ତାଲୁକା.

୧	ମେ. ରାଞ୍ଜେଶ୍ରୀ ଡା. ଶିବର ଶାଂଖ ଧ୍ରୁ ଶ୍ରୀ ଅମ୍ଭାଠାଠା ବହିଷ୍ଟଠାର ଶାଂଖେଇ ମାରଦ୍ଧେ ପୋତାନୀ ନକ୍ଷେ	୩୨
୨	ଡା. ଡା. ବଳଭର ଧୀମର କୋଶାନା ଧ୍ରୁ	୩୩
୩	ଡା. ଶାଂଖର ଶିବର	୩୪
୪	ଡା. ଶୁର୍ଦ୍ଧନା ଅଧ୍ୟାଧ	୩୫
୫	ଡା. ହେଭୟଂ ଶାଂଖର	୩୬
୬	ଡା. ମେଧର ବେଶର	୩୭
୭	ଡା. ଡା. ଶାଂଖର ପ୍ରାଗର	୩୮
୮	ଧର୍ମେଇ ପରଶୋତମ ଶାଂଖର	୩୯

૬	રા. સુમરા આમદ સુમાર હિસાબી કારકુન	૯
૧૦	નારાયણદાસ વૃદ્ધસીદાસ	૧
૧૧	શા. માવજી ઉમરસી	૧
૧૨	હા. નારાયણજી સમજી	૧
૧૩	શા. ખીંચસી હેમરાજ	૧
૧૪	હા. જોડા મુજી	૧
૧૫	મા. કેશવલાલ જોગર	૨
૧૬	મેતા ભાઈલાલ સોમજી યુંગીના ધુ	૧
૧૭	પટેલ શા ચાંપસી મેથજી	૧
૧૮	ગુંસાઈ તેજમર અનુપગર	૧
૧૯	શા. વેલજી લખમસી	૧
૨૦	જોશી દયાળ વીરજી	૧
૨૧	શા. લાલજી ડાભાભાઈ	૧
૨૨	જોશી રામદાસ લખા	૧
૨૩	શીદી મહમદ ડોસા નળીયાના વેક્સીનેટર	૧
૨૪	હા. વિશ્વનજી કાનજી	૧
૨૫	હા. ત્રીકમદાસ રતનશી.	૧
૨૬	હા. ડુંગરસી કાનજી	૧
૨૭	હા. ડુંગરસી હરદાસ	૧
૨૮	શા ખીમજી તેજસી તલાટી	૧
૨૯	ખોળ અલીભાઈ સુલેમાન	૧
૩૦	વોરા અલીભાઈ પીરભાઈ	૧
૩૧	હા. ખામજી ડુંગરસી	૧
૩૨	અબોટી ખીમજી નાલવજી	૧
૩૩	શા. મુરારજી મેથજી	૧
૩૪	શા. ધંદરજી માવજી	૧
૩૫	શા. નામશી કેશવજી	૧

૩૬	શ્રી. રતનશીં ધાંમજી	૧
૩૭	રા. ગૌવરીશંકર વિ. મુજી બટ લાલાના ધ્રુ	૧
૩૮	ઠા. મુરારજી તુલસીદાસ જખાના તે હાલે મુખ્ય	૧

તાલુકો નખત્રાણે મુમરીરોહા.

રા. શાકરચંદ નાગજી મહેતા	૧
યુક્તીલાલ જેઠમલ સ્કોલર	૧

શ્રી લખપત તાલુકો (કચ્છ)

૧	રા૦ ઠા૦ લક્ષ્મીદાસભાઈ ગોકળદાસ લખપત વહિવટ- દાર સાહેબ મારફતે પોતાની બે	૧૪-૨
૨	રા૦ રૈવાગર વિશ્રામગર મડના ધુની	૧
૩	રા૦ મેતા વેળનાથ વી. લાલજી સ્પેશિયલ ડ્યુટી	૧
૪	મેતા મગનલાલ ગંગાશંકર હીસાખી કારકુન	૧
૫	મેતા કરમસિંહ મેનજી આ૦ ચાબ્ કચેરીના કલાક	૧
૬	રા૦ રૈવાશંકર પીતાંબર લખપત ભોતગાના ધ્રુ	૧
૭	રા. ઠા. શેઠ માધવજી રામજી પાનદોના ધ્રુ	૧
૮	રા. પાલીવાર જટાશંકર વસ્તારામ નરાના ધ્રુ	૧
૯	રા૦ પટવા તલકસી જેઠા કોરાના ધ્રુ	૧
૧૦	રા૦ ગુંસાઈ રૈવાગર વિશ્રામ	૧
૧૧	રા૦ સોમ્યુ કેશવલાલ અમરજી કપોન્ડર	૧
૧૨	રા૦ જટાશંકર કાલીદાસ મડના કારભારી	૧
૧૩	શેઠ ઠા. વાલજી જેઠા લુ૦ બોર્ડિંગના સેક્રટરી	૧

શ્રી ખાવડા તાલુકો (કચ્છ)

૧	રા. પીતાંબર કૃપાશંકર અવલકારકુન	૧
૨	મહેતા માણેકલાલ નારાયણ અંતાણી	૧
૩	ઠા. વેલજી દેવચંદ	૧
૪	ઠા. વાગજી ઓધવજી જુજવાળા	૧
૫	મેમજી ધાલા જાહર બારાપુરના	૧

૬	ડા. પ્રાગજી ઉમરસીં અઘૌના તલાટી	૧
૭	રા. વીરમર વી. જલમગીર અઘૌકષ્ટમના ધુ.	૧
૮	ડા. પ્રાગજી ધનજી	૧
૯	ડા. શિવજી પેરાજી	૧
૧૦	ડા. ડુંગરશીં ગોકલ	૧
૧૧	નોડે જીજીસ જખરાણી	૧
૧૨	કલર મામદ રજમલ	૧
૧૩	જમ જીઆજી પૃથીરાજીજી કુનરીયાના	૧
૧૪	રા. ભાટ દયારામ હેમરાજી લુણાના ધુ.	૧
	શ્રી લખપત ત.લુકો.	
૧	પીર શ્રીજી સોમનાથજી શ્રી ધીણોધર જગીરદાર અંગીયા ૫	
	શ્રી જોધપુર (મારવાડ)	
૧	મે. રા. રા. લક્ષ્મીદાસભાઇ રવજી ચીફ જડજી જોધપુર	૧૦
	શ્રી રાયપુર.	
૧	શેઠ શ્રી દયાલભાઇ ધારસીં	૧
૨	શેઠ શ્રી રવજી વિં રતનસિંહ	૨
	શ્રી કરાંચીબંદર (સિંધ)	
૧	ડા. હેમરાજી ધારસીં કતીરા મારફતે પોતાની	૧
૨	જોશી નાયજીજી લક્ષ્મીદાસ હોટેલવાલા	૧
૩	ડા. હરીરામ કરમસીં	૧
૪	આસાનદે ગોપાજીજી	૧
૫	ડા. કાનજી નારજીજી કતીરા	૧
૬	ધારમાના નરસીં કતીરા	૧
૭	ડા. શિવદાસ વેલજી આધયા	૧
૮	કંસારા સોની મેગજી સામજી કચ્છ-ભુજવાળા	૧
૯	ડા. ભાણજી વાધજી	૧
૧૦	ડા. વેલજી ભાગચંદ પલન	૧
૧૧	લુવાર હમનલાલ સુંદરજી, સોની	૧

૧૨	ડા. રામજી મેગન ભગત એ ક્લીરા મારફતે છે	૧
૧૩	જોશી મંગારામ ત્રીકમજી મુન્નરાતી સ્કૂલ માસ્તર હેદ્રાપાદ ૨ શ્રી કલકતા.	૨
૧	એસ. ડી. શેઠીયાની કંપની	૨
૨	ડા. વિશ્રામ હરજી કલકતા	૧
૩	કે. એસ. દીલીપસિંગજી સાહેબ એર એપેરન્ટ (સીધો વારસ) વીરપુર કાઠીયાવાડ	૧
૧	રા. રા. ભગવતસિંહજી પ્રતાપસિંહજી જાડેજીપત્રીવાળા શ્રી લીમડી રાજ્ય ખર્ચખાતાના ઉપરી	૨
૧	રા. રા. હંકુર નારાયણ વિશ્વનજી અંબકાર શ્રી મુંબઈ—બંદરવાળા સદ્બ્રહ્મચર્યો તરફથી	૨
૧	હંકર લક્ષ્મીભાઈ રંગીલદાસ શ્રી લુકાણા બોર્ડિંગ વિદ્યાર્થી	૧
૨	ડા. કાનજી વીરજી કમ્બાણી	૧
૩	રા. રા. શેઠ ડા. ગોપાળજી રામજી	૧
૪	રા. રા. શેઠ શ્રી વલ્લભભાઈ રામજી એ. સે. કમ્પી ભોહાણા બાળાશ્રી	૧
૫	જીનલાલ મનસુખલાલ મુનમ કવેરી	૧
૬	શા. ટાકરશી પુંજભાઈ હેમ વેપારી	૧
૭	ડા. કાનજી મનજી	૧
૮	રા. રા. શેઠ મોનજી મુંદરજી	૧
૯	ડા. શામજી જીવણદાસ પોપટ મે. રા. રા. ડોક્ટર જાલવજીભાઈ હંસરાજ એલ. એમ. એન્ડ એસ. એન ડી. એ. એમ, એસ (લંડન) વાળા સાહેબ માસ્તરે (મુંબઈ)	૧
	રા. રા. જાલવજીભાઈ હંસરાજ	૩૬
	રા. રા. ખુશાલ ડી. શાહ, મૈરીસ્ટર એન્ડ બો	૫
		૧

मे. रा. रा. पुनशी हीरछ मैथेरी न. पी. जेथ, जेम जेन्ड जेम.	१
अंभरबास पुशोतम भवेता	१
मे. रा. रा. माधवबास भकनछ	५
रा. रा. देवशी बाबुछ रामछ सरार धनछ भावछ	२
छपरान्ज जेकसदास नेवुसी	५
करसनदास भी. कोटक	१
जेठामाध देवशी जवेरी	१
जनसुन्व रामछ	१
डा. मापसी बीमछनी कुं.	१
रा. रा. पशोतम छवसुदास कोटक	२
रा० रा० जेठामाध छवसुदास कोटक	१
रा० रा० प्रागछमाध छवसुदास कोटक	१
रा० रा० दासछमाध छवसुदास कोटक	१
रा० रा० नरसीमाध मुगछमाध	२
डा० केसवछ मुगछ वीमाना हबास	१
सा० बासछ पदमक्षी मुद्रावाणा	२
डा० जेकसदास नारसुछ पडीमा	१
(कोक्टर बासछ लक्ष्मीदास क्षत्री भारदते.)	
रा० बासछमाधभी	५
राजगेर बीमछ सामछ नाया छ्छ स्टेट भक्षी- भाताना देवसबाध	२१
राजगेर भवानछ पुशोतम छ्छीस हबाध	१
डकर जेठमस सामछ	१
सोड लधनछ हयासुछ	१
बासछ रामदास भीस जने छन स्टेट सपसायस जेन्ड जेम जेन्डकोटर	१

દકર માવજી વાધજી અનાબના વેપારી	૧
જેશી આત્મારામ વેલજી કેરાવાલા ટેવાણી	૧
જેશી મુરારજી દામોદર ખોડા કચ્છ પત્રીવાળા	૧
જેશી રામજી કાલીદાસ રાવીઆ ચુંદીઆરીવાળા	૧
જેશી હંશરાબ મુળજી	૨
અલ્લક્ષત્રી આણંદજી દલાળ રેશમના વેપારી	૧
મહેતા નગીનદાસ દીપચંદ	૧
લુવાર જીવરાબ લક્ષમણ ઉમરાળાવાલા ચાંદી કામ કરનાર	૧
પ્રતાપસિંહ લક્ષ્મીદાસ (અંજર)	૧
અલ્લક્ષત્રી ઉમરશી સુંદરજી	૧
અલ્લક્ષત્રી બાણુજી મુળજી મચ્છર સેક્ટરી શ્રી કચ્છી ક્ષત્રી પંચ	૧
અલ્લક્ષત્રી કુંવરજી દેવજી માસ્તર લુબવાળા	૧
શાહુ બીમજીબાઇ શીવદાસ મોરખીવાળા	૧
દકર લખમીદાસ મોનજી	૧
પંડીત કાનજી સુરજી શર્મા કચ્છ ખેર	૧
શેઠ માવજીબાઇ નારાયણજી અલ્લક્ષત્રી સોદાગર ગું- દીયાળીવાળા	૧
અલ્લક્ષત્રી ઉમરશી હરજી ખીલડીંગ કોન્ટ્રાક્ટર ગાટકોપર	૨
ઠાં બવાનજી લખમસી કપાયાના ધુ હસ્તે ઠાં મુરા- રજી વિ. બવાનજી	૧
ઠાં કાનજી જીવણદાસ દલાલ	૫
ઠાં મોરારજી બદવજી કચ્છ—રેહા	૧
ઠાં વેલજીબાઇ મોતીરામ મેવાવાળા	૨
ઠાં બવાનજી તુલસીદાસ રાયધણપુરવાળા	૧
ઠાં નરબેરામ નેણુસી રતનાળના ધુ	૧
બાટીયા ઠાં શેઠ શ્રી પદ્મસિંહ નરસિંહ મુમખ	૨

अमदावाद—दालगरजोगमां श्री 'अभिकविजय' प्रिन्टींग प्रेसमां
पटेल लक्ष्मीशं द्दीरागं दे छापी.

